

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu 6 fur.
na pò godinu 3 fur.
Izlazi dva puta u mjesec.

Pouci, zabavi
i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan-herceg. zemaljskog museja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u kolodvorskoj ulici.

Na Neretvi.

Slike iz mostarskoga života. Napisali Osman-Aziz.
(Svršetak.)

Kad bi došao doma — a dolazio bi, da spava — bio je miran. Nu dok mu se što rukne, odmah plani — i onda zlo. Za to mu se niko nije ni javljao, te su otac i mati samo vadili zapise u hodže, ne bi li bilo pomoći. Tahir-aga nije se mogao iščuditi, kako ga je odmah poslušao, da ode u Blato radi posla, da se loza podreže. Zarif-hanuma je bila tvrdo uvjerenata, da su to zapisi pomogli.

— Šta li će biti s njime?
Tahir-aga ni ne pogleda je, već je samo zurio, kako iz ugljevlja plamsaju modri plamenovi.

— Daće Bog i bolje! uzdahnu ona i opet, pa se nasloni na izdignuto koljeno. — Da nije bilo one nesretne djevojke! Ma sve bi lako bilo — pa najpotlan — za što je ne bi i uzeo — ni kako, kad svak zna, da je hrsuzica?

Hanuma je tu mislila Fatu, o kojoj su po gradu već i zaboravili.

— Sve bilh ja ukabulio — samo da ne zameće kavgu u pljanstvu! debelim, niskim glasom izvali Tahir-aga.

— Prokletlo piće! zgrozio se hanuma. — Ah, tužna ja, šta sam dočekala.

I opet nastat tišina. Vatra sijevala iz furune, žerava se iskrila s dagare.

— Pa, kad bi mogao on to tamo na Hrotnju svršiti?

— Ph! odmaknu Tahir-aga čibuk od usta. — Ne znam; dva tri je dana gore — još sutra; prekosutra!

Opet mir. Zarif-hanuma zamišljenu glavu naslonila na koljeno, koje joj se sjedeći izvisilo gotovo do ramena, dok se je drugo isporočilo s čilimom.

Prolazio čas za časom — već i jaejja. Po jaciji, kad su otklanjali, spremali se, da spavaju.

Kad od jednom zakucna halka na vratima.

— Aga dragi, nije dobro! namištao jedan kmet gunj za vratom.

— Polako — šta je?

— Sad smo ti snijeli....

Hanuma je vistirila sa sobnih vrata preko avlije. Bila je neretpljiva, šta Tahir-aga toliko stoji na vratima.

— Šta je, čovječe? upita ga ona preplašeno.

Tahir-agi je na vratima ispaio čirak iz ruke, a bio je, kad se vratilo, blijed kao krpa, vas je drhtao.

— Nista! Već dai....

— Ama, šta je? Kud si poletio? prepade se hanuma, videći, kako je Tahir-aga uznemiren.

— Pričekaj ti časom tu — a ja ću ti zovnut Janju....

— Kakvu Janju? Jesi li pri pameti?

— Jest, Janju — ja imam posla.... znaš — nekidogovor, pame zovu....

— Kaki dogovor u ovo doba! srdnu se malo hanuma.

— Idem ja. Brzo ću se vratiti, a odmah ću ti poslati Janju! reče Tahir-aga, odlazeći preko avlije.

Makar da se je u neku ruku Zarif-hanuma na to srdila, ipak joj je bilo malo začudno, kad Tahir-aga tako leti — pa u to doba noći.

Dok je ona još nepomično stala na sobnim vratima, upade u avliju Janja, da s njom proboravi, dok Tahir-aga dozje. Sjele njih dvije, pa razgovaraj — a hanumi se sve pamet gubila za Tahir-agom.

Ma gdje je toliko? Šta radi tako dugo? pitala se ona.

Već je kasno bilo, kad se Tahir-aga povratio.

— Šta ti je? upita ga sa strahom žena, kad ga vidje smučena.

Bečin u Srijemu. Slikao Klement Crndić.

— Tko će to biti? upita hanuma.

— Béle nekakve sjeldžije!

— Kasno je u to doba!

I opet jače zakuca.

U to je Tahir-aga bio preko avlije. Sa sobom ponio čirak.

— Šta je, ljudi? upita iznenajeno, kad vidje dva kmeta pred vratima.

— Ama ništa! Hajde da spavam, umoran sam! odreza on.

Tahir-aga nije više ni riječi progovorio, al nije ni oka stisnuo cijelu noć do zore.

Iz jutra se digli — a on vas slomljen.

— Šta ti je, ako si Turčin? skupa ga žena zabrinuto.

Tahir-aga se izvukao iz dušeka, pa onako u gaćama i u kožulji skupio se, osloniv glavu na dlan, a lakat o koljeno.

— Svakako mora znati! izbacit preda se kroz bradu, kad je hanuma bila izišla iz sobe.

— Ana se opet brzo vratila, pa ga uz gledati.

— Nikad mi nijesi tako bio — šta ti je?

— Pa tamm! Alija žnje zametnuo kavgu na Blatu — pa ga donijeli u Mostar!

— Da nije u havsu? problijedi hanuma.

— A jok!

— Pa što nije došao doma?

— Eno ga u bolnici!

— Da nije...? zalomi hanuma rukama i očajno pogleda Tahir-aga.

— Nije ništa, malo je — pročl' će!

— Aoh mene jadne kukavice! skupa je hanuma.

Obliše je suze.

— A šta je s njime?

— Ništa — brzo će ozdraviti! odrezao je Tahir-aga.

— Tužna ja, pa da mi se premeće po tugjim kućama! Odmah neka amo pregije!

— Rekao sam tako!

Tahir-aga nije htio hanumi odmah kazati živu i cijelu istinu. Aliju su donijeli kmetovci s Blata ni živa ni mrtva. Kazali su mu sve, kako se je dogodilo, odmah sinoć, tek što su prispjeli u Mostar, kad no su ga po jaelji zovnuli. Alija bio u mehani, gdje je bilo i nekih radnika. Udario on po rakli — a i onl. Rakija nikad ne zna, šta sruce govori — pa onda udri i s jedne i s druge strane, — dok Aliju sve o sve ne prosvladalo i onk stani grdniti pa i napadati na nje. Jednu po jednu — dogje i do saka — dok Aliju u jedan put ne pani noć po glavi, drugi po ramenu i prsima, te ga svega krv obli. Odmah pao na zemlju — samo što još dušu Bogu ne predade.

Seljaci, što tu bili, skočili, da pomognu, pa privijaj i zavijaj — a kako je još bilo dobe, da za vremena stignu u Mostar, zavežu mu rane, njega otmotaju pa put pod noge. Ranjenik nije znao za se, kad su nadala nj došli hećimi.

Seljaci su kazali Tahir-agi, da je Alija bio krvav.

Nakon dva dana Aliju preneseo doma.

Hanuma je bila sve izubljena, videti, kakav joj je sin. On bio slab da nije od sebe mogao glasa dati — a ona nad njim plakala i suze ronila.

Njegoval bolesnika — al sve uzalud, jer su rane bile teške, neprolebne. Hećimi su joj rekli, da je gore i radi toga, što seljaci nijesu znali pomoći ni vezati, pa se krv otrovala nečistim.

Nakon deset dana Alija je izdahnuo.

Ležao je blijed i žut, hladan, kao hladni kamen.

Mati se nad njim skamenila.

I okupali ga i spremili mu gjenazu — a ona ni da se gane.

Ubila je tuga, da nije mogla sobom maknuti, da nije mogla ništa oko sebe opaziti ni osjetiti.

I došao hodža, došli ljudi — a i sirotinja čekala, kojoj su milostinju dijelili. Zelenom čohom otmotano tijelo nosili mahaljani — uzmi jedan, pa preuzmi drugi — i tako izneseo Aliju do mezarja, da ga ukopaju.

Učio hodža nad mezarom, a onda mearh zemljom zatrpali.

A bio jedan od prvih lijepih proljetnih dana.

Zarif-hanuma sjedila u pustoj kući ubijena i satrvana. U nje i njezin rod, kom-

šine — a ona ne zna ništa, niti čuje ništa.

I Janja je tu bila, pa gledajući nesretnu mater, samohrana oca, upita sama sebe:

— Tko li, Bože moj, iskopa ovu kuću?

XIII.

Divno je proljeće bilo.

Sirio se mirisan i svjež zadah, glasovi novoga, veseloga života, vještice, nepromjenljive sreće.

Svud naokoło prosulo se mlitovno i blago zelenilo mlada lišća, koje se istom razvilo nježno. I behar već probio — pa se sve zakitkalo bijelom po onoj zeleni, kao da je kao snijeg. Vedro, nepomućeno nebo krillilo se visoko gore, modro kao zamamno modro djevojačko oko, modro kao voda duboke Neretve. Smiješilo se novom srećom mlado lišće, smiješilo se novi cvat, smiješilo se nebo — a sunce se u hiljade i hiljade travaka igralo s divnim slikama naravi. Padalo gore nad Mostarom uokolo po onim vrljetima, onom stjenju, koje se je gdje i gdje iskitilo busenima drače, siljevalo se u nizinu i ljubilo s raznobojnim cvatom, zelenim listom, i padalo niže, pa dizalo situu travku i onda se kupalo s valovima bistre Neretve.

Divno je proljeće bilo...

I šipak prolizao — pa mu se list sjaji prama suncu svojim jakim tammim uzletim zelenilom; i šiljve se razgranale i počele poda se kupiti hlad, i smokve izbile list.

Eno ondje — nad Neretvom — u onjoj bašti isto se zeleni, kao i lani, kao i prije. Ispod bašče ruše se pećine, izmugu svojih imade sitan, strmen puteljak. I tu su šiljve prolizale, šipak, smokve pustile list, a bašči pod duvarom uz kuću redalo se cvijeće, koje još čeka da procvata. Nu nema tu pod smokovim lišćem prevašna djevočjeta, kako no prije, ne vide se sa životom željom, da ga mlo i drugo što lakše speti i one druge strane. Jutrom rano jaka muska ruka okopala nekoliko brazda, pa je nestalo — a onda bašta i opet mirna, raskrsljena, da primi tople travoke jarkoga sunca.

I prošao dan, a primicalo se večer. Ružičasto, rekao bi, rumenilo osulo se nebom pri kraju, a pred sami sumrak biljeđa djevoja izgje onda s vodom u ruci, da zaljiva svoje cvijeće. Raznoga je cvijeća, a najviše karamfilja i fesližjana. Ne gleda djevojka ni na koju stranu, već pred se, ne gleda ni na onu drugu stranu, niti u bašču pod one šiljve, pod one smokve, niti u grmone šipaka. prošlo, ali opet stupaj, zamišljeno, turobno, i pogleduje cvijeće pa ga zaljiva — i napokon kano da zapjeva sitnim, tugaljivim glasom:

Ja bosioč sijem — meni pećin niče —

Al ne memoj dragi na glas izoniti,

Jerbom sam sirota, nesretna djevojka!...

Odmicao dan, a padao mrak sve gušći i gušći. Nadvila se prva noć, mračna i mrkila, a nebo se samo vedrilo jasno i čisto, i s njega odsjajale zvijezde. Zvijezde treperile, osmjechivale se i nadirivale nad zemlju, nad one vrljeti, nad ono zelenilo, nad šumnu Neretvu. I stišalo se sve — davno i veće sjajno oči nebeske. Neretva onom tiskinom pjevala svoju pjesmu, šumila, zapliskavala, kano da se je igrala i veselila...

Ta divno je proljeće bilo!

Nadvila se tih, mirna proljetna noć, krasna i čarobna.

Još malo — i mjesec se nadivri iznad brda, pošeta nebom megu zvijezdama — a dolje svim stijenjem i bajnim zelenilom i beharom prosulo se srebro od svjetla. I svaki se kamen vidl, i svaki list i svaki valovje muki Neretve, koja dolje šumi megu srebrenom svjetlu.

Noć kao dan — najljepše junaku putovati.

I provorio mjesec kroz pondžer — eno ondje u onoj kući, što no nad Neretvom, pa rasvijetlo odaju, kao da je dan.

U odaji spavala djevojka — a mjesec je oblio, da poljubi njezin disaj, da se ogrije na njezinim grudima, koje se bijele kao i njezino lice, kao od mramora se su isklisane.

... Smiješak joj se preljevao usnama, miješajući se s poljupcima mjeseca, kad je gledala šaroliko, slikovito veliko polje. Sve najljepše trave, najljepše cvijeće, a miris i zadah cvijeća krijeji i snaži, uljjeva novi, neslućeni život. S kraja do na kraj — svuda unaokolo — polje se sbljubeju s nebom, a usred polja nevizjena, nemišljena bašta. Vječno proljeće. Najplemtenija zelen, najmilije i najmirisnije cvijeće, nad kojim se izvisuje i lipa i paoma i mirisna dafina. Cijelim poletom, cijelom bašćom, kroz one grane probija alomovo svjetlo, uz koje se vide po noći kao i po danu, a iz zvege toza izvaju se najslagje pjesme, koje potresaju dušom, koje dopiru do srca. I nigdje takovih pjesama. Bašči unaokolo porađali se čokovi, visoki kolik do neba, sve od suha zlata i dragog kamenja, a na hiljade i hiljade pendžera prodiru pogledi, pa se gube nevrgjenom do sada bašćom, kojom vrvi svet, muško i žensko, neopisane ljepote, sve jedno ljepše od drugoga, a opet ne znaš reći, tko je ljepši od koga. Sve najljepši cvjetovi, najslagji plodovi, najkrasnije ptice.

I ona šeta tom bašćom — divi joj se, al joj još nije onako lijepa. S drugima zajedno dolazi do srebrenoga bunara usred bašće, oko koga su najskupocjenije mastrate — vrati se opet natrag i zakloni se pod dafinovo drvo. I gleda oko sebe milje i sjaj, sreću i blaženstvo, vječno veselo, neslućeno, nepomućeno.

— Al ovdje nema moga bosioča! udahnuta ona.

Ni pomislila nije — a pred njom bosioč najljepši. Tad se sjeti onoga svoga, što ga mlada zaljiva, — pa koliko je ružan prama ovom! I pravio joj je teško bilo.

Mimo nije prolazio sjajan svijet — a sve glasovi i pjevanje kao da je od srebrva. Uz pjesmu tamo u sredini vodo romonila, šumilo lišće, cvijet prosipao miris.

— Ah, svejedno! izusti ona. Ovdje nema moge bašte, nema pećina, nema...

Nije svršila.

Bunars se u sredini rastavi, digoše se iste sive pećine kao i na Neretvi, ovamo njezina bašta a onamo — o, pozna ona dobro i onu stranu. Koliko je na nju gledala i prama njoj uzdisala!

A tada se strese, kao da se je prejala. Snovidilo joj se, da tamo, u onoj kući, vidi mlada, biljeđa momka, bez krvi, gdje su mu se rane pokazale na glavi, na ramenu i prsima.

— Zar je taki moj Alija? zakloni glavu u ruke i propalaka.

Sve je na glas jecala.

Al zaplisnu Neretva, probudi je njezin šum — ona zaustavi plač i pogleda.

— Ti si? namisla se ona sretna iz smokova lišća i mahnu rukom, gledajući na drugu stranu, gdje je stajao, mlad, lijep, zdrav i čitav momak — onaj isti, s kojim se je još za mlada na tu daljnu igrala.

— Amo, amo! zva je momak, a ona je odmah prepoznala njegov glas.

Ta to joj je bio toli mlo i ugodon glas.

Ona mu mahnu rukom, da će doći...

... I mjesec je sjao s neba i ljubio njezine usne. Kano da se je htjela otresti njegovih, mjesječevih cjelova, mahnu mu rukom, pa se diže. I išla je lako, lako, kao ptica, tih, kao što se je i mjesec tihorio. Lagano je stupala ni basamak, izišla u bašču. I opet

je mjesec obasjao, obavio je oko tijela, priložio se glavom, kupao se u bijelom, bijelodim licu. Al sad je ona zaboravila na nj, jer je vidjela lisnato stabalje, dolje sitni puteljak, koji se vjuga do Neretve, jer je vidjela Neretu, gdje šumi i zapljeskuje, pa tako dalje, na drugu stranu. — Zastidi se i obori oči, a pošto joj se stidljiv ustavi na srebrnoj i čistoj površini vode, kroz koju je ovamo pri kraju mogla vidjeti i pljesak na dnu. Zastade malo —

Nu s one je druge strane zvao poznati i mili glas, pa zaboravi, da se sakrije za lišće — i pogje dalje. Lagano je stupala bakačom i milo se i dražestno uvijala svojim tankovitim stasom. Izgije na puteljak — al onaj je glas svežer zov. I ide, i ide. . . .

Pećine su gore nad njom ostale, a ona se svila na vrh ruba spile, kojjoj je gornji krov ljubila voda, koja se je pred njom igrala i nešto žamorila.

Stala tu i podnimila se turobno na jednu ruku. —

— Hodaj amo, amo! zvalo je onaj mili, slatki glas.

— Vidiš da ne mogu od vode! u malo što ne propalaka, pokazujući Neretu, kojom se preplavalo sjajno-srebrno mjesjeće svjetlo.

Evo — ja ću ti pružiti ruku, a ti uhvati! — !

I pruži ruku, i koraknu nogom. . . . Voda zapljusnu, udari o pećine, a uz on pljusak izgubi se i rik.

Mjesec je sjao — i vidilo se bistro dno Neretve ovamo pri kraju.

Pod vodom se otimlje nešto, razmahuje rukama, hvata se za glavu, očajno poteže za kose. . . . A kose su bile veoma lijepe i duge.

Još je bila tih noć i mjesec je još uvijek sjao i proljeva svoj srebrni sjaj po zelenju i cvijeću, koje životari na onoj drevnoj šumne Neretve. A Neretva je tekla i šumila, srebrna provirala krivudasto između pećina, i klokotala ispod svojih crnih spila. . . .

Pauci.

Radni su, oposleni. Milota ih pogledati! Na stanoj zidini pletu svoje mreže moguću mazonim i cvijećem, koje životari na onoj drevnoj razvalini. Trud im je blagosloven — ne razapinju oni uzalud svoje mekane mreže. Koliko će tamo zaglaviti, zlatnih mušica, bijelih lepririca, sitnih bubica, što se kreću, zuje i veselo životi. I sve su to masni zalogaji za radine ktaeole. Oni caruju ko pauci, uživaju život i umiru pod djelovanjem sunca i posmehom neba. . . .

. . . . Pod njima tamo gledam u onoj brodič ribare. Ispalilo ih sunce, isprala ih morska voda. Kola im navorana. Mnogima se srebrni kosa. I oni pletu mreže ne da se naužuju života, već da krozvo zasluže komad kruha, da prehrane ohtiteli i da umru salomljeni i strveni na drosnoj stelji.

R. Katalinić Jeretov.

Kita cvjeća.

— Ti mi dade kitu cvjeća
Mirisave, šarne boje!

— Pele su je ranom zorum
One mile ruke tvoje.

— Mirisalo šarno cvjeće,
Ono tvoje arec blago!

— Čuvo sam ga u amanet
Ko uzdarje prvo drugo.

— Prižlego je ljeto sunce
I olujne pale kiše,

— Uvenulo cv'jeće šarno
I gje suho još miriše.

— Ovak je ljubav prava
I nena još smrtnog doba,

— Već mirisi kao listak,
Šuh listak čelo groba.

Halid Hotić.

Patnici.

— Hodu da te rukom vodim u te jadu, u te muke,
U to dvore bježi, taj stanak sudbe žudi. . . .
Vidi čija boha, b'jeđa — žutio ih glada krasi,
Oči mutne i bez boje — odavna ih b'jeđa gasi.
Zreali se na žilje duha, obješana, satrvana —
Da li šta osjeda, da li misla trena?
Izderano, jadno ruho ne krije im dobro puti,
— Al na ruho ne tuže se, nit jadanja nije čuti:
Samo im želje stielja, rila ne nijesma, —
Kako tužno u svjetle, iz njihova oka gleda.
— Ali svi postaju tek komadom crna b'jeđa —
U tom im se je njima duša više raja, više neba —
I um im na želje topu varaju ih više žali,
— Veljajete, moćne misli! — Dobri Bog se brine za naše!

— Boli li te, mila dušo, i te smiješ tajnoj žali,
Da ovake nevoljnice samo r'jeđma svijet žali?
— Ili prezaš li umišeti, rušitišam drbučat' ljolom,
I rumeno kiješat' svojom rukom ljepom, u b'jdom,
— Pa se zgrazak, kako tamo sve v'đa b'jeđa v'đa,
— Te li ljutiš, kako takvi mogu biti tvoja — braća?

Zaboravi na se, milje, na ljepotu, svoje žare
I na svoje neke želje, što razmazom arec žare,
I pogledaj ono l'jele, pomodriko kako vial,
Nabreknute žile, lice — laka sike v'đa n'isi —
— Sam je sebi konk metno svojom rukom oko vrata —
— Za patnici njegov život eto to je njemu plama!
— — — Svijet čeriti ljudi kažu, da je malo umno spazub,
— — — E, ja, šta ćeš, boja volja, — što Bog dao, to i ruž. . . .

— Ne protri, mili čedo, nemoj da ti k'rv se sledi,
Ti ćeš jože živjet dosta i u slasti i pohjedi.
— Smetaš tu u svu m'itro, što ti oko netom speti,
— Živjet ćeš lako, žarno, ne ćeš morat' sudbe kieti —
— Al bar jednonom veselju, usred bure slasti, m'ija,
— Nevoje se turgje sjet, upitaj se tada zbija:
— Šta ille radje nevoljici, da li im se b'jeđa v'rača —
— — — Al se nikad nemoj ljubiti, što i jesu tužna braća.
— Istom rukom, kojom na te Bog ljepotu, život asau,
— Istom rukom oni tamo dobili su ono, šta su. . . .

— Neokukani, nedohitai v'ještne pravde jesu pati,
— Ti uživaj — onaj tamo neka trpi. . . . i nek žuti!

Ivan Miodić.

Lovačka uspomena.

Krasno ti je zimi u visokoj šumi. Na široko raskrllji šumski veličani svoje grane, te sunčani trak gotovo i ne može da probije kroz nje, tek ovdje ondje titra na malešnoj čistini zlatno nu svjetlo. Između grana visoko, visoko vidi se nebeski svod: vršci dvedea sjaju se od bijelole po danu a ru-mene, kad zapada sunce. Ponosno se dižu veličanja stabla u vis. Veselo rasirila grane smreka, i snijeg joj je na debelo pokrio gustu krošnju; skromno obješla grane tankovrha jela. Nebrojeno je godina prohujalo nad vršcima ovjih velikana, mnogi od njih broje već zadnje dane svog života i kao starci naslonili se jedan na drugoga i stonju, kad dune vjetar. A mnogo susjeda sahranilih već pod gustom mahovinom. Jedno pokoljenje izluzbe, a na njegovom mjesto dolazi drugo mladilo, puno svježje snage; — koliko li mladih jela opkoljuje stari panj! Sada su gotovo sasvim pokrivene snijegom; mnogo ga napadalo ove zime, cijele grmade leže među stablima; nagomilao se teško na granama i svinuo ih k zemlji. Samo se crne suha stabla i ona, koja je brava išcupala, a crne se nekako tajanstveno. Žuta mahovina upravo kao duga brada visi sa grana. — Duno kao vjetar u vrško — ne dohotice udariti se gorostasi-junaci sljemom o sljem, a sljemne pahuljice prosuše se zrakom i spuštise na zemlju. Katkad teško uzda'ne zemlja pod bijelim pokrivalom — a to je, kad sijeda snijeg. Nigdje uokolo ni žive duše; i ko bi smio da probudi iz sna tu šumu? Neka spava mirno do proljeća, dok ne okopni snijeg, dok ne provru vrela i ne poteku potčići, razljevajuć se po močvarnim ravninama, dok ne doletio ntiće i proljeće ne najvjesti tetriju svojim pjesmom.

— Možda se i ne bi dosjetio čovjek, da se je ipak uz staru belu pričajuja gradjoša, da je duboko pod snijegom imadu tri živa stvora. Toplo je u brolju, sav je obložen mahovinom i granicama, te se je stara megdjica dobro pobrinula za svoje megdjice. Malešni i nespretni, a velikih glava pritišu se k ma-

teri svojima bijelim i smrznutim još gubićama.

A megdjica lije, miluje i draga svoj svorod. Još u jesen pobrinula se megdjica, da nagje prirodno mjesto; ljuto se namuflila, dovoljaće grode, grane i mahovinu, da načini topao ležaj. A sad je u ovu u brolju — mirno je: niko nezna za njezino skrovište i niko je ne će s megdjicom ovdje uznemirivati. Istina, u jesen je dva put naišao onuda nekaki sumnjiv mužik, seljak, visok, duge prokajede brade, al ga je ona tako u strah natrvala, da se ne će sigurno usuditi šumi ni bijeli. Napokon nedavno — nedjelju dana nazad, do njajaju u blizini brolja nekaki pas, al je i otišao — sigurno je nije nanjušio.

Para i magla pokrivalu za hladna jutra zemlju. Nebo posinjilo. Na svršetku oružili sunčani traci maglu, koja se počela su više rastezati i grubiti, pa ružno svijetlo sunca palo na snijeg, na drveće, i sve se zaruljilo. Sunce se dizalo i oštri prelazi boja postelode sve nježniji. Snijeg ležao kao bijela koprena, a po njem se prosule iskre, zlatofalni razni cvjetovi. U selu najvišje je ptičje već odavna izlask sunca i seljaci se digli, da idu za poslom.

— Sidore, Sidore! Do bjesla! Još se protežeš, a milostivi gospodin srće već ča'je! — govoraše visok mužik duge prošjede brade, idarajući rukom o prozor male sobice, koju je do prozora zasuo snijeg.

U dosta prostranoj sobi pušč se već odavna samovar; barin (vlastelin) već se digao. Starješina kuće, plećat, crvenokos mužik, malešnih očuju, upravo pomogao barinu navući pustene papuče te stao uz vrata, čekajući jidali zapovjedni. Starješina poslao domare iz sobe, da za barina bude čist zrak.

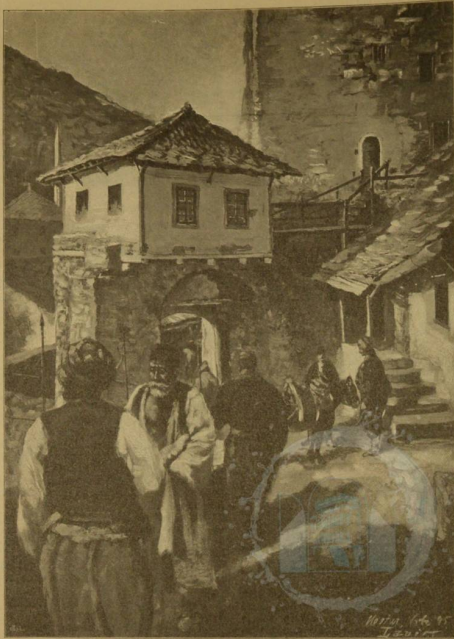
Barin, odoeog gospodin, s krasnim zaliscima, čisto obriven, savršeno gospodskog profila, posmatraše pažljivo kut, u kojem bijaše poregana množina svetih slika. Pod slikama na rafi ležaaše evanđelje, još neke knjige i tintarica. To bijaše ko neko sveto mjesto u sobi.

— Leontije! Reći ćeš barin starješini, „a kuda ove ono aleksandri ćerani stajevni.“ — Pošao do Sidora; momak poludio za lovom.“

Uopće barin nije bio zadovoljan: siroč ga kočljaj prevale u snijeg, a poslije saznao, da se megdžji brolg nalazi sedam vrsta daleko od sela, a onda da treba još prevaliti jednu vrstu pećju po snijegu; najzad, kad pomisli na megdje, nekakvo ga čudnovoto čuvstvo steže u prsima. Nije to strah, al neko neugodno čuvstvo.

Popiwhi ča' stade uregivat pušku. Starješina stajaaše uz vrata, ne znajući bi li barinu pomogao ili ne, jer naopako, ako ne uradi pravo. Najzad se prodre barin: „Drž' de! — i pruži starješini cijevi od puške. Starješina se približi i koliko mogao nježno prihvatiti svojim debelim prstima sjajne cijevi, bojeći se, da ne učini što krivo. Ujedno moždaše, bi li pohlvalo gospodareve cijevi. Pohvali i stade promišljati, može li u barina biti rgjava puška. Najzad bi puška sastavljena i barin pogleda naboje u torbici. . . . U stoji u sobu vlasteoski lovac Aleksandar Doržev ih kako ga u selu zvahu Doroška s drugim seoskim lovcem Sidorom. Aleksandar, ne rekavši ni riječi, kupovi prihvati svoje stvari, a Sidor se uokolo na pragu. Objerica bijašu odjeveni na lovačku, pri čem je Sidor imao na sebi samo u ratu kaput, postavljene krznom pa natkaće, kućnu kupaču od krzna neke nepoznate životinje, i oružje mu bio dug nož u koricama, koje je sam sašio.

— „A znate li pravo, gdje se nalazi megdjica? Je l' daleko brolg?“ raspitivao barin Sidora.

Mostar. Kaplja kraj kule kod stare čucrije, na ceričkoj strani. Slikao. L. Lavić.

Sidor u prvi mah ne izusti ni bijele, suviše ga iznenadilo barinovo pitanje. Najzad odgovori:

„Sigurno je megdjica. Još ljeti vidjeli je ljudi gdje prolazi šumom; a ono pod jesen malo da nije rastrgala Dorožejka. Najzad se zavukla u brlog blizu Ravne močvare u visokoj šumi. Mi iz sela vučemo iz šume drva onuda, i nema hoda više od jedne vrate.“

Napokon bijaše sve urejeno i lovi krenuše na put. Naprijed krenuše barin i stariješina, za njima Sidor i Aleksandar, a najzad stariješinin sin.

Aleksandar najzad, da barina zabavi pripovijedajući.

„U nas je Sidorica jesenas zaklao megdjicu“, počeo Aleksandar.

Barin ne vjeruje.

„Zaklao? To nije moguće! Zaklao!“ čudio se barin.

„Jest, jest! To je živa istina! Ded, Sidore, pripovijedaj, kako je to bilo.“

„Da, da. Pripovijedaj, Sidore, baš je zanimljivo slušati.“

Sidor bijaše smiješan momak. Bijaše maššan, ramena mu skočila naprijed; činilo se, kao da se je nekada nečemu živo začudio i to začuđenje ostalo mu za uvijek na ospičavu licu; rjetki mali brčići raširili se kao u mačka, upravo kao da se uklošće

u čudu radi hrabrosti njihova vlasnika — pa ovaj čovječuljak, kojega bi vjetar mogao odnijeti, taj čovječuljak da je zaklao megdjicu!

„Istina je“, reče Sidor, polazano izgovarajući riječi. „Dorožeji je istinu rekao; ja sam jesenas megdjicu zaklao — i to je sasvim prosta stvar, nema o tome ni mnogo pričati. Išao ja da pregledam naše sjeno, koje je stajalo u stogu i prošavši jedva kraj vrela u krčevini, vidim, gdje se vuče medonja, e upravo onuda, gdje je ono izgorjela šuma, al me ne opazi. Proći će, mislim ja. Al uz mene bilo pseto i stalo lajati ko bijesno. I medo se najzad okrenu protiv mene. Zakaio ja za drvo, što ga je išćupala bura; stisnuo jače nož — pa ga čekam. I kako se on približi, udarih mu nož u vrat, a onda pograbiš jaku toljagu, te udri po medonji, da je nemilo stenjao, a pri tome opet ga nožem u rebra. Iz rana curkom poteče krv. Stajao medo na zadnjim nogama, stajao držeći se za drvo, al najzad ga ostavila snaga i sruši se na zemlju. Malo iza toga lipsa. E, vidite, tu se i nema o čem pripovijedati.“

Barin začuđen pogleda na toga čovječuljka, koji je stajao licem u lice s razjarenim megdjicom, a govori o tome, kao da je sasvijem ohićna stvar.

Barin nije bio viko da mnogo pješo hoda i bila je to uopće za nj prava muka. Najzad

ipak sretno stigoše do brloga. Ustavio se podalje od brloga, te se latio posla. Sve radili tiho, da megdjica ne izagje prije vremena, sve šaptali, ne htjeli pušiti i stupali oprezno po snijegu, da ne škripi.

Barin se postavio s puškom prema ulazu, uz njega stao Aleksandar takogjer s puškom i bodežem, a nebojša Sidor pošao, da draži megdjicu. Došuljavši se do brloga, sa strane, stade za čvrsto deblo i počeo turati dugačak kolac s gvozdenim šiljkom u brlog.

Svi se uzbuđili; barin disaše teško, Aleksandar nadgledao, a Sidorovo se lice oteglu. Prvi put turi kolac u brlog — sve osta tiho, turi ga drugi put — opet tišina; barin pogleda Aleksandra, kao da ga pita, al Aleksandar pridigao jače obrve u znak, neka se barin strpi. Sidor počeo sada kolac turati u jedno mjesto i sizati dublje u brlog — u to se začu iz brloga muklo mrmrljanje.

Toplo je u brlogu. Megdjica se zavalila u kut i lizala megdjicu. Mozgaše megdjica o tome, kako će u proljeće izići iz brloga, kako će poučavati megdjice i kako će svi zajedno onda poći u žito. Promišljava megdjica — nu misle li uopće megdjici ili ne? Što vi mislite? Ja sam tvrdio uvjeren o tome, da misle. . . . U to megdjica naculila usi — u blizini brloga čuo se sušanj, govor. Ne, ne, sve je tiho — hvala Bogu. Nu za čas sunuo u brlog veoma oprezno nekaki kolac, koji se opet natrag povratio. Megdjica stisnu se jače u kut, ali kolac uđe po drugi put i to sve dublje u brlog i bocnu je — na šiljku bijaše željezo.

Zvijer zagunjao od boli. Oštri gvozdeni šiljak sunuo još nekoliko puta u megdjicu; dalje ne može ostati u brlogu. . . napolje. . . A megdjici? Što će biti od njih? Ne može ih u brlogu ostaviti. . . mućić ih. . . ona se više vratiti ne će. . . A željezni šiljak bude dalje. Megdjica najzad pograbi kolac i željezni šiljak osta u brlogu. Možda će prestati? Ne, novi kolac sa šiljkom sunu u brlog. . . Neda se trpjeti. . . A megdjici začuženo posmatraju mater. . . zašto se ona tako uznemirila? . . . Onda puče tanki kolac u šapama megdjice i izvukoše ga slomljena. . .

Šumom zagrmila dva metka iz puške; daleko se razlegao posljednji krič pogozene zvijeri; i šuma je upravo zadrkta sa ovih neobičnih zvukova. Primila ih i raznijela naokolo, ko da šapće o zlu djelu.

Još jednom zahrpi zvijer, još jednom dignu se šapa bez snage i megdjica ušuti. Tane je porodilo pod lijevu lopaticu. Barin udari nogom o megdjicu, Aleksandar pregleda ranu, a Sidor — ne misleći na opasnost — uvuče se u brlog. Za čas se vrati iz njega, mrk, zlovonjaj.

„E, što ima ondje? De reci! Jesu li megdjici?“ ispitivako radoznalo barin.

„Jest megdjici, ma zaklala ih!“ odgovori Sidor.

Samo nekomu malenomu, siromašnomu seljačicu, popelo se na dušu pitanje, zašto su ovi ljudi prisilili mater, da zadavi svoju djecu.

Petrograd, u martu 1895.

N. K. Kerih.

Derviš paša Mostarac.

Zabilježio Mirza Safet.

Nared kršne Hercegovine, u bijelome gradu Mostaru pokraj bladne Neretve, godine 1566. rodio se junak i pjesnik, glasoviti Derviš paša Mostarac.

Derviš paša nije bio podrijetlom iz pakova begovske porodice, nego je sin graganskog staleža. Otac mu Bajezid aga bio je esnat (obrtnik).

Kako je naš pjesnik došao u Carigrad, o tome nema nikakove vijesti, ali pouzdano mogu ustvr-

Kraj vrzina kola. Slikao E. A. Čepin.

Mostar. Crkvena ulica u mahali Podhum.

O toj časti veli sam pjesnik:

Kao zora na istoku,
U bajnome ruju sinu
Moja sreća, pa na krijim
Visoko se k nebu vinuh.

Sugjeno je meni bilo
[Loviti Anka] ptiću,
Da ne reknu: soko ne zna
[Loviti] jarebiću.

Poso mi je lijep bio
Pjesmom staviti svoj sultana,
Da uzdrži Bog ma carstvo
Na vjeko — do sudnjeg dana!

Sad kasidu¹⁾, sada gazel
Ja sam znao krasno viti,
Da me u tom niko drugi
Nije mogao natkriiti.

Pjesme moje poetije
Kao pčelo po cvijetu,
A alava mi ratri se
Po bijelom svuda svjetlu²⁾.

Kako se vidi, bio je sa službom vrlo zadovoljan, a za puegrične pjesme dobio je velike nagrade i zlatne „hil-ate“ (odjelja). Napokon pređe odale u „hane-has“ (carsku kuću), gdje je u blizini padisahe stekao veliko odikovanje. Tu se naročito proslavio kao valjan državljanin i darovit pjesnik.

Sličajno svjedo je sultanu jedna oveća pjesnička pripovijest na perzijskom jeziku pa naredi

je prevode na turski, i to u stihovima. Derviš pašu ispuni carsku želju, prevode je upravo majstorski, da bi se čovjek vrlo lako prevario čitajući pojedine odlomke, pa rekao, da je originalan pjesnik, a ne prevod. Derviš paši, da je originalan pjesnik, da se djelo prikaze ko potpunost, dodaje još na početku dvije originalne ode Bogu, dvije pejamberske, siavospjev padisašu i kratak predgovor u stihovima, gdje je upleo i nekoliko bilješke iz svoga života. To sve zajedno s pripovijesti prikazuje je sultanu i po njegovu imenu nazvao djelo: „Murad-name“ (Muratova knjiga). Sam pjesnik pri kraju bilježi datum, koji se sadržava u slovima

„babi-nazum“ (vrata stihotvorstva), a to je god. 995, po Hidžr., a 1587, po Hron.

Sta bi s Derviš pašom nakon te godine, nijesam mogao doznati. Po svojoj prilici da je, dok o njemu u povijesti ništa nema, živio kao dvorski pjesnik i dostojanstvenik u carskom dvoru.

Godine 1000, po Hidžr. u svome rodnome gradu na prijeko strani u Tabacima gradnja je Derviš pašu lijepu džamiju i medresu. U „vaku-name“ (zaduhenoj knjizi) imadu tri tarika na gradnju džamije. Jedan je rekao, nekakav pjesnik u turskom jeziku imenom Misal, drugo dva tarika na perzijskom jeziku ne bilježe pjesnika. Misali završuje svoju pjesmu stihom, u kome se nalazi tarih:

Kiblegih ođi Muhamed umetina bu mekan³⁾.
(To je mjesto sada kiba pravosjernih muslimana.)
Kako je Derviš pašu te godine sagradio džamiju? Je li sam bio u Mostaru, ili je nekome drugome povjerio radnju? — O tome nijesam mogao ništa doznati. Pa i dalje kroz sedam godina, nema nijedne bilješke iz njegova života.)

Tek pod konac 1007. (1599) godine sultanu na polje historije kao bosanski beglerbeg. Ali odmah u početku buduće godine dobije zapovjed u Carigradu, da pokupi ponosne Bošnjake i junake Hercegovce, pa da krene na Muhačko polje, gdje će doći serdar Mehmed pašu Satuređija s balkanskom vojskom. Megju tjem spomenuti serdar bude pogubljen, a na mjesto njega imenovan serdarom i velikim vezinom Ibrahim pašu Novoseherlijanim⁴⁾. 24. mubarema 1008. pregje Ibrahim pašu s anadoljskom vojskom preko osječke tuparije i treći dan stize na Muhačko polje, gdje nagje beglerbeg od Rumelije, Lala Mehmed pašu Sokolovića a balkanskom vojskom. Nekoliko dana kasnije došao je i Derviš pašu, pa se pridružio serdaru i krenuo pod Budim. Tu se junacki ponio Derviš pašu sa svojim zemljacima. Neprijatelj se razbi i uzmaknu pod Ostrogon, a serdar krenu za njim. Ali i tu mu ne bi ostanka, nego uzmakne opet prama Komoranu.

Posšto je bila jesen nastala, Ibrahim pašu nije mogao prgoniti dalje neprijatelja, nego se zaustavi pod Ostrogonom i na razno krajeve opremi pašu, da mu opljačkaju zemlju. Derviš pašu i njegove vitezove dopane najboja partija. On se uputi prama zapadu i bio bi ove Beća opljačkan i popalio, da ga ne odvrati sudina.

Ispod Ostrogona serdar ode u Biograd na zimovista, a Derviš pašu ostani na jednim odjelom njegove vojske, da čuva Stomi Biograd.

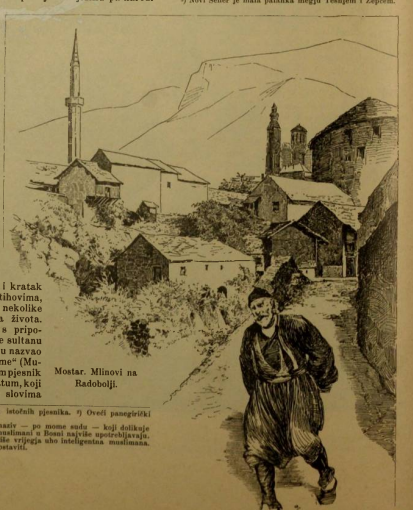
¹⁾ Da nije pošlo izvan Mehmed Boga Hercegovca ili namjestnika u Hercegovini?
²⁾ Novi Seher je mala palanka među Telemaj i Zepčen.

diti, da je megju „adžami ogianima“ (neukom dječom) dospio u Atmeđan-saraje, gdje se uzgajali adžami-ogiani. A moju tvrdnju donekle potvrđuje i sam pjesnik u predgovoru „Murad-name“, gdje veli: „Kao dijete došao sam u Carigrad i umio u Atmeđan-saraje, a to se dogodilo u vrijeme Selima II.“ Bilo je to dakle, kad je Mehmed pašu Sokolović Veliki stajao na vrhuncu svoje moći i slave, koji je nastojao svima silama, da podigne sinove ponosne Bosne i junacke Hercegovine na kormilo otomanske države, što mu je donekle i pošlo za rukom. Mi znamo, da su u njegovu doba i poslije njega još pedeset godina, sinovi iz naših krajeva bili najveći faktori u civilnim i vojničkim častima.

U Atmeđan-sarajima mladi je Derviš proživio nekoliko godina marljivo učeći, a naročito se bavio — kako sam veli — proučavanjem arapske i perzijske lijepe književnosti⁵⁾. Koliko se poetija je primala svjedoče ovi stihovi:

Siljedoci glase srca,
Hocu ne ču vike puta
Zaronih u divna djela
Poezijom nadahnuta.
Kad bih kakvu krasnu pjesmu
U znanos proučio,
Čini mi se, kao da sam
Izvan sama sebe bio.
Kao svjetlo žarkog sunca
Sreće bi mi razasjala,
A čuvsavenu moju narav
Svojim milijem oparala.
Hvala Bogu premilome,
Koj sve moše i sve znađe,
Što i meni veličajno
Nadahnuće pjesme dade.
Pjesnik biti; ko da traži,
Od tog dobra dobro veće?
Čista pamet i zdrav razum,
Pa ne ima bolje sreće.
Prava pjesma svojom moći
Dušu rosi i osvaja,
I čovjeka — ko dar božji —
Dile, k'č'jepl i ojača.
Ona s neba na svjet sagje,
Pa se opet k nebu diže,
Jerbo leti ispod neba,
A po zemlji ne gamže.
Ko je shvati i taj s njome
Po steru vazda pliva,
Ali takvo nadahnuće
Bog svakome ne dariva⁶⁾.

³⁾ Običavale su Osmanlije po svećenim pokrajinama, a osobito po Balkanu kupiti bogoslovnih djela i vaditi je u Carigradu, da se tako naguje na razne stihove. Većina takih velikih voljevoje izdavala je u Beču, a u Beču, kao n. pr.: Mehmed pašu Sokolović i još nekadan drugih Sokolovića, Okučević, Pradić, Pradoljević, Malheć (Malheć), Janković, Hrvat Kojići Murat i mnogi drugi.
⁴⁾ Predgovor „Murad-name“. ⁵⁾ Ovdje misli svoja „Murad-name“.

Mostar. Milovni na Radobolji.

⁶⁾ Simbol sreće kod istočnih pjesnika. ⁷⁾ Oveći paeogrični svjedo. ⁸⁾ Murad-name.
⁹⁾ Ovdje je najvjerojatnije — po momu sudu — koji dotičeje Muhamed, jerbo ga muslimani u Bosni najviše upotrebljavaju. Sadržaj pjesme, manje više vrijepje oho istogolnina muslimana. Zato to bi ga trebalo izostaviti.

Seljanka iz okoline mostarske. Slikao L. Lavrić.

Megju tjem francuski plaćenici, koji su čuvali grad Papu (za godinu dana nijesu dobili nikakove plaće, a još k tome posvađali se i potukli s Magjarima, koje napokon i pobjeđe), opreme Derviš pašu poslanik moleći ga, da ih za istu plaću primi u svoju vojsku. Derviš paša obeća im, da će se za njih zauzeti; i zbilja na brzu ruku isposluje im preko serdara plaću za prošlu godinu od 60.000 litora. Na to njih 3000 presadaju grad i u istu plaću stupe u Dervišu pašinu vojsku).

Naredne godine Derviš pašu digoše iz Bosne, okle dospje u pratnju serdarovu. Pri osvajanju Kanize Derviš pašu zapovijedao je jednim odjelom vojske i uvijek se ponio junacki. Spomenuti plaćenici pod njegovom komandom prvi su uskočili u metarize Ferdinanda, bečkoga vojvode. Poslije osvajanja serdar ga opremi s jednim odjelom vojske, da čuva temenizarski vilajet.

Godine 1011. opet ga nalazimo kao bosanškoga namjesnika pri ponovnom osvojenju Stónog Biograda, koga je branio grad od Janoka's). Po svojoj prilici poslije zauzeća Stónog Biograda nije se više povratio u Bosnu, nego a Lala Mehmed pašom Sokolovićem otišao pod Budim.

U proljeće 1012. Sokolović se povratio u Biograd i kao serdar pozove vojsku na okup iz svih krajeva. Prije nego su stigli iz Carigrada jeničari i Deli Hasan s desetlajama, krenu serdar put Budima. Kad je prešao okružiti čupriju, opremi Ibrahim ef. Pečujliju banu krimskome, Giraju, koji je zimovao u Pečuhu i pozva ga, da mu se pridruži; ali Giraj po nagovoru Ekmeleđ-zadeta ne pristade na poziv, nego se diđe sa svojom vojskom i ode u Krim. Serdar na brzu ruku dogđe pod Budim. Nu neprijateljska vojska ved se bijaše utaborila u Pešti i sagradila čupriju, da prijehi dovoz hrane u Budim. Sada će nagje Sokolović u nepričlic. Premda je bio dobar vojskovođa, nije znao, šta da počne. Napokon odredi, da silahdar Mal Osman ga

*) Četih Čelebi vidi, da su se kvanje odlikovali u više bojova, a ostatak da je izgao u bitci kod Holima.

*) Misliti, da će to biti neki Ženacki. U narodnoj pjesmi više puta spominje se ban od Janoka.

s tri hiljade spahija pregje Dunav i do zore iskopa metarize prama austrijskome taboru.

U to dogje jeničar-aga i kaže serdaru, da su s oni odredili tridesetihiljade odjak-jeničara, da se prevazu na onu stranu. I ako to serdar nije bilo po volji, ipak ne reče ništa, bojeći se, da ih ne uvrijedi. Jeničari prevodše se za traže od serdara, da im dade još nekoliko hiljadekonjanika. Nu koliko doge serdar tradio, da im dokaže, kako ne treba konjanštva, dok se čuprija ne napravi, ostade mu razlaganje ko gias onaga, što valja prije pustiti. Kao načno morade pristati. Najprije se ustara serdareva sestrica Hasan pašu

Pjanica, da im bude na čelu, ali on ne htjede pristati. Onda su tražili Hrvata Kujumdji Murad pašu, beglerbega od Rumelije, ali i to im ne uspije za rukom. Napokon, poslije duga pregovaranja, serdar jedva pristade, da im dade Derviš pašu.

Četih Čelebi vidi: „Kad Derviš pašu dogje na mjesto, gdje se treba prevesti reče serdaru: To je oćita pogibija“.

„Da, odgovori serdar — ali moramo učiniti, jer su se u zadnje vrijeme, za vezirvanja Hasan pašu jemišćije jeničari sasvim pokvarili, paće osilihi u takovoj mjeri, da im se može zapovijedati. Napokon, ako se bojiš, ne moj lič!“

„Vjeru ti tvrdju zadajem, da mi je umrijeti, kao čiš, nego popiti. Ja se za se ni najmanje ne binam, nego mi je stalo do časti, vjere i države; ali kad ti veliš idem, pa šta će biti neka bude.“

I odmah s četiri hiljade konjanika i deset hiljada pješaka prevze se preko Dunava.

Megju tjem serdara spopane čudnovat san, da nije mogao podići glave. Katkad bi oči otvorio ali nije bio u stanju ni riječi prosloviti. I po noći dogje, nit se hendek iskopa, ni tabija napravi.

Desetlajci govorile: mi smo se branili, pa nijesmo mogli ni tabiju napraviti ni hendeka iskopati; a jeničari iskopalji su samo rupe, kako se mogu od posuke zakloniti.

I svanu 4. satera 1012. po Hidar. Istom bijeli dan puka, kako je sve u neredu. Neprijatelj vidjevi, da je zgodna lijepa, požuri se na bojno polje i udari sa svom silom na neuregenju Derviš pašinu vojsku.

Zametu se krvavi okršaj. Malo je kresao po mađu, ruka udarala po rama, i kad se veli narodna pjesma, ljetni dan do podne. Osmanlije se očajno borile, ali vas im je napor bio uzalud. Magjarsko konjanštvo nije im dalo nijedne živa mira. Malo po malo na hiljade spahija, desetlajci i jeničarka pokrli bojno polje. Nešto se potući u Dunavu, a mali dio na lagama prebrodi na onu stranu.

Derviš pašu videći, da se čuprija ne može nadiniti da prispiju s onu stranu pomoćne čete, s deset svojih sejmena uteče u neprijateljski tabar i zamijeni se lijepim brojem neprijatelja, junacki pada na bojno polje. Volo slavno poginuo, nego sramotno preko Dunava pobješi.

Eto kako je svršio taj pjesnik i ponosi junak svoj život i prešao u vječnost, zapisavši svoje ime megju gazije i šehite.

A sada da se bar koliko toliko upoznamo s njegovim radom.

Po mome skromnome mišljenju, i ako sam imao sreću čitati mali broj njegovih pjesama, Derviš pašu ide u prvi red turskih pjesnika. Lakim mislima i finoćom izrazu uzdiže se nada sve turske pjesnike prošlih vijekova. On je prost i razumjiv, a oni su — izuzevši Neđiju, Nabašju i Nedima u tolikoj mjeri uzvišeni, da današnjem narastaju izgledaju upravo smješni. U njihovim pjesmama čuje se — kako se veli — klepet mima, ali brašna nema ni za lijek.

Istom početkom ovoga vijeka Sinasija je preporodio tursku lijevu književnost, koja je udarila modernim smjerom i danas lijevu cvate pod uplivom zapada i istoka. Meni posebno Derviš pašino pjesme mogu se takmiti s najboljim lirskim trepavinama turske poezije.

U knjižnici „Sarajevske oćitanice“ našao sam u jednoj „Medžmūhi“ (zbirci) nekoliko „nazire“ od nekakova Zijajea Mostarsca Derviš pašinim gazelima. Dakle negdje u nekakovom mostarskom budžaku mora se nalaziti ovaćta zbirka njegovih pjesama. Ako bi je koji rođoljub našao, pa mi je opremio na kratko vrijeme, bio bi mi veoma zahvalan. Za spomen junakoga Derviš paše ja ne bih žalio trudu i izdati mu pjesme u originalu i presaditi ih u vrst naše poezije.

Dobro se još i sada sjećam — to je bilo prije sedam-osam godina — te neki mevljevski šejh u Carigradu, megju ostalim pjesmama mevljevskih prvaka, objelodanio je i Derviš pašinu pjesmu „O sudbini“ pod imenom nekakova šejha, koji je živio dva vijeka poslije Derviš paše. Ja sam istu pjesmu našao u jednoj zbirki, koja se nalazi u Muhamed age Svrcza, a pisana je sigurno prije 200 godina pod imenom Derviš paše el-Mostari. Naime Mustafa efendija 1190. po Hidar, dakle mnogo prije rođenja šejha, zabilježio je istu pjesmu pod primjedbom: „To je gazel rahmetli Derviš paše, koji je reko u oći onoga dana, kad je junacki skonćao na bojnome polju“.

Ta pjesma u prevodu glasi:

Gdje pomoći ne imade
Svesinoga gospodara,
Tu upavit ne će ništa
Tisauš vjstehkih pametara.

Ako Alah jednom robu
Bude samo na pomoć,
Bilo dobro, ili ne bilo —
Sve će mu za rukom poći.

Pažnja veda ne odbija,
Zalud ti s tve -pomoći;
Vjera ti je! kobnu sudbu
Preokrenut ne možeš.

Naka tisauš panciera
Od ćelika nu se meće
Smrtak, ne će obitit str'ješa
Sa nišana kobne sreće.

Bog je moćan i sve znade,
Kako hede, "nako tvori;
Dakle mnogo prije rođenja šejha
Zalud ti je gledat' gori.

Sve je divno, bez pogreške,
Što umjetnik vjisti šara;
Sve umjeće svjedok nam,
Da ma nema nigdje para.

Ako šehi sretan biti,
Udeu se svom pokori,
O Dervišu pamti dobru
Hazreti pir! tako zbori.

Sudeći po tvoj pjesmi i po pjesmama zabilježenim u „Vakuf-namini“, Derviš pašu pripadao je školi mevlavija, koja je osnovao glasoviti persijski pjesnik i filozof mevlana Delaludin Rumi, o kome veli J. Scherr, da je najveći panteista, što ga svoj poznanje, a ja bih ga raje stavio u red fatalista, ma da se nešto i panteizma krio pod koproren mističkih predjela. Mevlavija pjesma kao šehi, kroz kiljan dundevne papige, pisane Mostaru, koja os odlikuje lakim jezikom i poetinim mislima, može se takmiti s najljepšim turskim gazelima. Sva je protkana sinovskom ljubavi i uzvišenim osjećajima prama milome znaniku, koji služi na ponos i diku našemu junaku i pjesniku.

Pošto nije mogao gazel presaditi u vrst naše poezije, ja sam napustio formu gledajuć da kako — tako prenesem barem miši. Ipak se ne da ni iz daleka isporučiti s originalom, jer upravo on mora otpasti, što pjesnika čini velikim i nedostizivim.

Mršavi prevod ovako glasi:

Ko bi mogao objepati redom
Sve ljepote divnoga Mostara;
Zar se ćudi, sretu, što ga ljubim
Sa ljubavju sinovskoga šara?

Ko, ne ima na ovome svjetlu,
Ako nema red bajnoga raja,
Bistre vode i svjetlega araka,
Što ćovjeka sa zdravijem opaki.

Ko ga gieda život mu se mladi,
A duša mu u nadrazi pliva,
Sva kraj mu ovako mjestance
Zadivljene oći podliva.

S voćem, s vodom i drugim miljem
On je drugi Misir na svijetu,
E bi rekao, da je rajski bašča,
Ko ga vidi — u majskome cvjetu.

Sa dva toranja velika čuprija
Pružila se preko r'jeka čarne,
I sa svojim veličajnim lukom
Pričinja se poput duge šarne.

Cio svijet da obigješ redom,
Ne bi našo naroda boljega,
I za svaku znanost i umjeđe
Vjestijega i sposobnijega.

Tu je gn'jezdo slavnih junaka
I na peru i na bojnu maču,
Ko i prije i sada iz njega
S dana na dan vitezovi skaču.

Neka šute indijske papige,
Neka svoje ne kazuju glase;
O Dervišu, ti si danas slaviji,
Koji pjeva svog Mostara krase.

U „vakuf-nami“ (zaduzbenoj knjizi) našao sam tri pjesmice na perzijskom jeziku, a to nam svjedoči, da je Derviš paša i perzijski pjevac. Koliko se može vidjeti iz tih pjesmica, bio je ovom jeziku vrlo vješt. I oblik i misli upravo su originalne. Evo ih u prevodu:

I.

Bože, sa dobrotom svojom
Baci pogled svemalosti
Na Derviša iznemogla,
Koji pati veće dosti.

Koliko ti svemoć hoće
Smilovanje daj mu tvoje,
Nemoj na me pogledati,
Već na dobro gledaj svoje!

II.

Griješ mi je mislim veći,
Nego kaplja rosne kiše,
Ja oborih pred njim glavu
Ne smijem je dići više.

Dok glas dogje: O Dervišu,
Ne plaši se, sve je lako,
Po zaslugi i po gr'jehu
Nagracjen će biti svako.

III.

Sudbina se ne prevrće,
Pa ma tisuć uzdisaja
Odletjelo iz usta ti
Od radosti, il od vaja!

Osim toga još u muburu (pečatu) našao sam distih, koji je, rekao bih, bio lozinka pjesnikova, a glasi u prevodu:

Bože, Troja dobrota je neizmerno more,
Ubog derviš i bogataš jednako te dvore.

Koliko doznao, toliko i zabilježio, a sada da završim s njegovim riječima njemu na spomen:

„Šanu šubrette ruhi k'idi fida;
Reveha-allahu ruhabu ebeda!“

O našem ženskom svijetu.

Prije kratak vremena izdalo je jedno žensko dobrovolno društvo u Budimpešti novine, za koje su napisale članke gosposje iz najotmjenijih krugova. I Njezina Preuzvišenost, supruga gospodina zajedničkog ministra financije g. Benjanina pi-

Kállaya, gosposja Vjerna pl. Kállay bijaše u kolu tjele radenica za dobrotvoran cilj. Neizmjeran interes, kojim gosposja Kállay prati sve dogodioje u našoj domovini, velika ljubav njezina spram našeg svijeta, te najposlije njezina vazašnja težnja, da ostali svijet upozna sa carobnim „sejama bli-

zanicama Bosnom i Hercegovinom“ pokazala se i ovaj mah u tome, da je gosposja Kállay kao prijedmet za svoj članak izabrala jednu novu ustanovu u našoj domovini i tom prilikom posvetila nekoliko riječi našem ženskom svijetu, naročito našim Muhamedankama. Članak ovaj primljen je u svjema krugovima sa najvećim interesom i mi smatramo za svoju prijatnu dužnost, da ga sa dozvolom Njezine Preuzvišenosti saopćimo svojim čitaocima. Članak glasi ovako:

Žene-lječnici u Bosni.

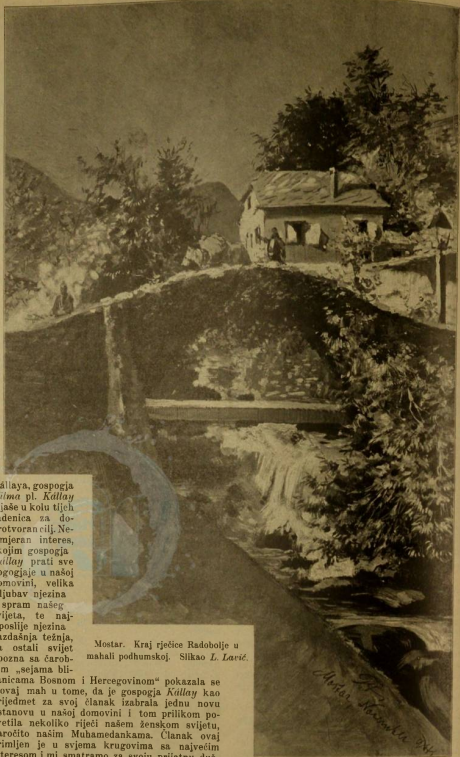
Lijep li je to zadatak pritežati u pomoć bolnima, lijepo osobito za ženu! Blažiti bolova, zavijati ljute rane, ta može li biti uzvišenijeg poziva?

Pa ako ćemo pravo, zar ne vidimo svagda i svagdje, kako u porodičnom krugu, tako i u ratu, u bolnicama, kao i za vrijeme zaraze, kakvom nesrećnom odošču, kakvom neumornom revnošću, kakvom nepromjenljivoj istrajnošću njeguju žene bolesnike i ranjenike. Pa kad mogu u njegovanju bolesnika da se dostojno mjere s čovjekom, svuđe da ga kad i kad i natkrile, što ne bi mogle isto to i na polju liječenja. Nemaju li valjda za to sposobnosti? Kako da ne? Poznato je, da su u Americi i u dalekoj Indiji, gdje Englezi već godinama namještaju mnogobrojne žene-lječnice, ove postigle vrlo lijepe uspjehe. S toga se i može reći, da se ondje gdje je riječ o njezi bolesnika ili o liječenju, stvara za ženu takvo polje, na kojem se ona može bez zazora mjeriti sa čovjekom. Ta može li biti samo i zbora o tome, da će naročito bolna žena sav svoj

bol, brižna majka sve pojave, koje se ukazuju u bolji, što mori njezino čedo, radlje i povjerljivije kazati svojoj družici nežu, nego li čovjeku? Dvije lječnici stekle su lijepa glasa osobito u liječenju ženskih i dječjih bolesti na mnogim mjestima, ali zahvalnijeg polja za svoj rad one sigurno ne će nigdje naći, kao na Istoku. Uzrok je tome u sama svojstvenom, ograničenom, teško pristupačnom načinu života Muhamedanki. Dvije seje-bilance, Bosna i Hercegovina, provode sad dječlje godine svoje odsokoranje civilizacije, stupaju naprijed na ovom polju, kreću put na balkanskom poluostrvu.

Kako je muhamedanski živalj, a naročito ženske lječnice istoga strogo odijeljeno od svakog uljezaja s polja, to je veoma teško, svuđe skoro nemoguće prići mu ili utječati na njega, te ga upoznati makar samo sa prvim i početnim osnovama hijgiene.

Uviđajući to, raspisala je bosanska vlada godine 1891. pokušaja radi, mjesto za ženu-lječnika za Dönju Tuzlu. Od dotada se našlo nekoliko stotina žena, koje su se prijavile za to. Ali bi odredjeno i to, da ista bude državni činovnik, kao i lječnici-muškarci po kotarima, s redovnom plaćom pa i

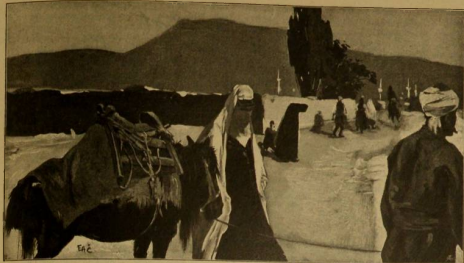

Mostar. Kraj rječice Radobolje u mahali poduhumskoj. Slikao L. Lavić.

Mostar. Šarića džamija u Cerni. Slikao L. Lavić.

1) Iz Muzaf-nami. Prevod glasi: Činilo i slavno pado kao žrtva, da mu Bog na vjehi dade iskru.

Mostar. Pred gradom. Slika E. A. Čepin.

s pravom na mirovinu. Dabogme da se želio, da za sebe jedan od slovenskih jezička, jer bi bez toga bilo nemogućim neposredan saobraćaj sa Muhamedankama, a baš na taj neposredni saobraćaj polagala se najveća važnost. U dužnost joj je stavljeno, da siromašni dio stanovništva kako ambulatoreno, tako i kod kuće mu besplatno liječi i da se sa ženama urojenika druži i s njima tako živi, da bi po mogućnosti naučili od nje mnogo što korisno, te naposljetku, od vremena na vrijeme šalje izvješća zemaljskoj vladi o tome, što bi opazila.

Kao što je svaki početak težak, tako se i ovdje borilo sa teškoćama. Nepovjerenost muhamedanskih žena spram neznanog, protihigijenskog uređenja njihovih kuća, odhranjivanje i tjelesna njega njihove djece u najnežnije doba, sve su to bile takve i tolike teškoće, koje su se mogle savladati samo trudnim radom i vandrnom revnošću u pozivu punom požrtvovanja. Ne već prvi pokušaj bio je krunisan takim uspjehom, da je godine 1893. ustanovljeno još jedno mjesto žene-liječnika, i to u Mostaru.

Sad dakle djeluju u Bosni dvije ženske kao liječnice — a kako li je blagosloven njihov samaritski poziv, neka svjedoče ovi podatci, koji su na brzu ruku sakupljeni.

Dr. Bohuslava Kek liječnica je godine 1894. u Mostaru svega 763 bolesnika i to: 136 katoličke, 200 istočno-pravoslavne, 404 muhamedanske, 20 jevrejske (španjoli) i 3 protestantske vjere. Od ovih je izliječeno 307, umrlo 15, ostalo u liječenju 206 a kod 235 bolesnika ostao je uspjeh nepoznat. Oni, kod kojih se nije sašlo za uspjeh, bili su bolesnici u ambulanciji. U pretrpljenoj 1893. godini liječila je ona 710 bolesnika, među ovima bilo je 369 muhamedanskih žena i djece.

Dr. Teodora Krajevaca u Dnjoj Tuzli liječnica je godine 1894. svega 613 bolesnika; od ovih je bilo 269 katoličke, 99 istočno-pravoslavne, 224 muhamedanske, 20 jevrejske (španjoli) i 1 protestantske vjere. Od ovih je izliječeno 321, umrlo 25, poslato u bolnicu 24, ostalo u liječenju 78, a kod 170 nije se sašlo za uspjeh. I kod ove se pokazuje prema godini 1893. znatno umnožavanje broja bolesnika, jer godine 1893. liječila je samo 553 bolesnika.

Najradosnija je pojava međiu njima, ta, da povjerenje od strane stanovništva svakim danom sve više raste. Ta sad već i u bolnicama traže liječničkog savjeta, a bajalica izagnala je iz mnogog harema žena-liječnici, koja liječi po zahtjevima modernoga vremena. Suviše često i kad im lijeka ne treba, zovu žene urojenika k sebi liječnicu kao prijateljicu, kao rod.

Valja nam spomenuti, da se u srpskoj obiju liječnica desilo najraznovrsnijih bolesti, kako na polju unutrašnje medicine, tako i na polju kirurgije. Nema dakle sumnje o tome, da se poslije ovakvih lijepih uspjeha pokazuje u Bosni i Hercegovini želja, da se namjesti još više žena-liječnica, jer uplić za uspjehom, koji će dovesti cilju, može se zamisliti kod ženskog dijela muhamedanskog življa samo pomoću ovih misionaraka zapadne civilizacije.

Muhamedanka je kao dobrodušno, bezazleno dijete, hoji se od nepoznatog i povjerenje i naklonost njezinu možeš steći samo dobljenim

zanimanjem s njome i s onim sitnarijama, koje nju interesuju. Ali ona je isto tako, kao i dijete zahvalna i nepokvarena naravi. Svakoj sitnici raduje se od srca; malena kica cvijeća ili kartička poslastica izazvaće u haremu neopisno pravo veselje.

Za vrijeme moga bavljenja u Bosni običaj mi je, da u dražoj mi lildil primam Muhamedanke na jedanput u velikom broju. Dakako da u te dane nema u blizini mojih odaja muske glave. Sobe moje preobrazim u prave vrtove, pa još i pored zida, gdje je moguće, namjestim grane od jela. Veliku divanbanu, što gleda u park, zaokružim isto tako, koliko je čovjek visok, jelovim drvima. Na taj način ne može niko iz parka vidjeti u moje odaje. Iza zelenog zastora, mogu lijepim mirisavim cvijećem, uživaju tu moju gošće, slušajući krasnu svirku Oigana. Muzika je i cvijeće njihovo najveće uživljaje. One same su slika puna raznoliknosti, puna šaravila, kaicvu samo možeš zamisliti. Odijelo im je najdužnovatija mješavina od skupocene teške svilne ili kadife, vezena zlatom ili srmom, bogato u bojama. Šteta, da se ovdje odjevid ili moderni muslin ili kreton, ponajviše upotrebljen bez ikakvog smisla, ali da je i na polju ukusa nastupio napredak, pokazuje to, da se mlađe sve više i više vraćaju lijepom ruzu svojih pramajki. Nakit im je silan, bezvrijan; jedna mlada žena, bivši kod mene u posjeti, nosila je na glavii tri dijamane.

Konverzacija je dabogme dosta ograničena, ali ipak za to ne treba misliti, da Muhamedanke nemaju za to sposobnosti. To nikako. Ja sam imala često prilike, da se uvjerim o oštroumu gdjekoje Muhamedanke, šta više iz mnogih pitanja, koje su na me stavljale, prozerala sam, da se i u njima budi želja, da se oslobode iz svoje naviknute svakodnevosti, te da mogu što više i što bolje odgovoriti svome pozivu kao žene. Glavni cilj ovoga života smatraju u porodici. Pa ako im iskrenom simpatijom, bolje reći s pravom ljubavi spram njih pomognemo, da svojim dužnostima u ovom pravcu udovolje na racionalan način — onda ćemo tijem učiniti veliki korak naprijed u civilizaciji Istoka.

Volera pl. Kallias.

Majka u našoj narodnoj pjesmi.

Građa za narodnu melodiju.

Pribruo Josip Miklavčić.

(Nastavak.)

I kao što je onaj na rlu glasa,
keji ostavlja od svoga, tako je
praktič od boga, koji zatašćenje
majku svoje.

Est. III. 18.

Stoj oko svoga i ne zabavaj
usudijati majke svoje.

Est. VII. 20.

Govoriti još što o ljubavi djece prama roditeljima bilo bi gotovo suvišno. Poznat nam je, da su o tome već u starom vijeku u svojim

djelima govorili Seneka, Cicero, Plutarh, Plinije i drugi znameniti muževi, ističući osobito ljubav djece prama majci.

Već ovo, što smo do sele govorili o mater i o djeđi, dovoljno bi bilo, da dokažemo, kako je u našeg naroda velika ljubav i štovanje matere, a osobito ljubav djece prama njoj. No pošto imamo još mnogo krasnih primjera, navešćemo u kratko nekoje, iz kojih ćemo vidjeti, kako majčina ljubav utječe na djecu i kako djeca tu ljubav i opet uzvraćaju ljubavlju.

Dijete ne može, da ne sazna uzrok sjeti svoje majke.

Suzdržena sjeđila je Šahin-pašinica, a njezin je sin mlo pita:

Mati moja, Šahin-pašinoć,
Što ti romiš suze od oćiju,
A sve gledaš niz Glasinac ravni?
K. Horoman: N. pj. Mub. I. 2.

Razbolio se na smrt Jova Despotović, pa šalje slugu Milutina u manastir po brata, vladiku Maksima, da mu kaže, da se je na smrt razbolio, a onda ga šalje u Berkasovo po majku:

—Tri! brže mjestu Berkasovo,
Te mi zovai moju staru majku,
Staru moju majku Angeliju,
Ali njoj neprav kazivati.
Da sam se ja na smrt razbolio,
Već joj kaži od mene pozdravje,
Da se ja sad na vojku opremam
Preko mora za devet godina,
Pa je zovem, da me blagoslovi.

Sluga je odmah poslušao gospodara i otišao do manastira, a onda u Berkasovo, pa zovne staru, a ona mu reče:

—Milutine, naša vjerna slugo!
Prišekaj me tri bijela dana,
Dok umjesti bijele kolatke,
I dok spremim tanane košulje,
Da pomeseš na dar moje Jovu.

No Milutin je to odgo odvratio i ona se spremila. Kad su bili pred Jovinom dvorima, vidje majku slugu govolgave i konje bez sedala, pa upita slugu Milutina, šta je to, a on joj kaže, da je možda Jovo za rukom, pa su svi veseli i pudu. A kad su bili u dvoru, vidje sina, gdje se s džusom bori, pa zajaukuu:

Mostar. Kraj kule kod stare ćuprije.

Što mi tjelo drže, strepi,
A iz grudi udah vije . . .
Što s' u tome crnom oku
Zalonska suza krije?

Držećem, strepićim, strah me hvata,
Klecaju mi slabe noge;
Pred očima ruke se stire,
A u duši brige mogle!

Klonuo sam . . . posrn'o sam,
Na crnu sam zemlju pao,
Ležao sam dugo, mnogo,
Da za sebe nisam znao!

Ja ne tajim i ne krijem
Muke, patnje, jade svoje;
Sve to bijaše — kunem vam se —
Sa nesloge braće moj!

Zora rudi! . . . Sa istoka
Božja svjetlost zenit pala,
Prva zraka sroze rane,
Dušu moju obasjala . . .

Ja se prenuh! . . . Na koljena
Pred lik božji klekao sam
I akrušeno i smireno
Moju pjesmu pjevao sam!

"Gospodaru svega sv'jeta,
Čuj iskrene r'ječi moje;
Okrepi me i osnaži,
Milosti mi daruj Tvoje!

Utvrđi mi vjeru jaku,
Da se snaži srce moje,
Da ne tuži i ne vene
Sa nesloge braće svoje!

Sa nesloge braće moj
Tri su me liuti boli,
Čuj iskrene r'ječi moje,
Smjerno ti se duša mol!

Ukropi ih i osvjetli,
Da se braća bratski slože!
Čuj iskrene r'ječi moje,
Molim ti se dragi Bože!

Mihajlo Stanković.

Amerikanski život.

Crlice i uspomene.

Pisao prof. Joo Medrid.
(Nastavak.)

Sedmi dan naša *Agula* doplovi u luku ostrva San Vincenti. Opst engleska štacija! Valja joj da se opskribi ugljenom, jer pomislite kolika je njena mašina do sad proglatala, i koliko će ga još progutati za ono još preostalo 13 dana putovanja do Amerike. Ostrvo nastavlja Crnci, tek ih imade malo, a društvo sačinjavaju sami engleski činovnici, koji paze i nadziru trgovinu ugljena. Ti bijahni Englezi! ima ih svagdje i svakuda, trgovu, pazare, rade — sretni su.

Što znališe, a glavno pošto nam svima dosadilo dugotrasno životarenje na lagji, svi putnici iznagode na lagji, na lagjicama koje su za tog posta. Mal Crnci, goji, rone, rone, rone, da dohvate novosti, što im putnici bježu. To im je znano: od toga live.

Već je zrak topliji. Izlazimo na kraj u lijetnom odjevu. Od Afrike rastavljam se 200 milja a primičemo se sve do više ekvatora. To je portugoski ostrvo, osamljeno u atlantskom okeanu. U luci drugo ogromno lagje čekaju ugljena, da izmognu prosljeđiti pat u Ameriku. Na nekima lagjama . . . Na nekima lagjama koje su žuti barjaci, a to znači, da je na njima, ne dao Bog, pukla kuga, pa im valja tu ostati, dok ih dotične vlasti ne puste dalje. Strašna situacija putnika! . . . Ukrao si se živ i zdrav: iz svih ulice posla ti na lagju kugo, umre ti po desetke, i ljudi uputnika; zakopaju ih noćno u to sinje more, a ne znaš ne čeka li i tebe isti grog, daleko od svojih, ne možda, ne oplakani! . . .

A mi izmigismo na kraj veseli i sretni, poljubi sedam dana robovanja. Svaki traki, da se za ono nekoliko sati što ih ješće zabavi. Sve je morao, sve je zamisliti, sve odati neko strano lice, što nas veoma zainteresovalo. Taj odaljen svijet, o kome sam domači mornari pripovijedali kojekata, te o kome smo se navikli sanjati kao o kakvom fantastičnom kraju, tu nam je puco pred očima i možemo ga se naučiti do milo vjere. Život crnaca, njihove običaje, njihov način ponašanja, njihove nošnje — sve nam se izrenada pojavljuje, raspađujući našu maštu. Ali sav nam se taj svijet prikazuje kao u snu, letimice za ono nekoliko sati, što nam slobodno bazar po ostrvu San Vincenti.

Kavane su na ostrvu po istočnjačkom ukusu, kao u Bonai, Napuljeu, kao u Carigradu, kao u Kajuru. Oko stranca sakuplja se veštan dijablija, koja pod raznim izdankama teži, da im izmamí po koji grad, jedan od doterika približi se nama, pa predloži, da će nam pokazati lik Napoleona Velikoga:

"Vidjete ga, kao da ga vidite . . . živa . . . na mrtvačkom odru . . ."

Signor Tomaso puše od smijeha s tog patentnog protuslova, *o vivo, o morto!* — stane vikati, jer nije mogue da ubuntelji Evropu bude živ . . . na mrtvačkom odru . . .

Ali kako se na putu ne pazi ostro na protuslova, porvasmo malog crnca, privlaživati ponudu.

— Dašete mi bakšiš? — upita naš crnčić.
— Dakako! . . .

I on nas povede na zapadni kraj ostrva, gdje nam pokazat pristom otelohi osamljen na ulazu u luku, poživljava nas, da pomognimo posmatratu goraju liniju tog otelohi. To ušidimo. Izatit svi smo jednoglasno priznali, da se priroda u historičkom zanosu zaigrala. Gora linija otelohi, koja se bistro odsajeva na vedrom horizontu, čita naltajenje u ogromnim razmjerima. Titi lik Napoleona Velikoga, od glave do prsiju izgledje. Kekao bit, to leži historički buntovnik: svaka mu se četa jasno raspoznaje na licu: orlovi nos, mrko lice, zamisljeno čelo . . . Sami Michelangelo ne bi ga bio bolje istesa u mramoru. Taj prirodni lik podseća namah na slavnog "Mojsija" u rimskoj crkvi San Pietro di Vinceli.

A sad, s Bogom kopno, s Bogom zemlja tvrda i ravna *Agula* nas svizdalkom povisio na svoja islavna krila, na kojimjmo posmatratu na drugi kraj naše okrugle zemlje. I svi se ukrcasmo, pravdjavljajući naše crne prijatelje i nabavljajući u njih pune torbe limunova i narandži.

Pri izlasku iz luke jedan nam oficir pokazao mjesto, gdje su se prije šest mjeseci dvije lagje sukobile, te je jedna potonula sa svim putnicima, a drugie se spasli. *Zato — nastavi oficir — mornari polako izlazili iz luke, da nas naseruće ne začeše!*

— Ama, kako je mogue — primijeti jedan od pristunika — da se takve nesreće desu!

— Vrlo lako — odvrati oficir — i ako su nam stoto pomorskih instrumenata pri ruci. Mi tačno znamo u svakom trenutku gdje se putovanja, gdje se naštimano, kako smo mišta probrodili, koliko je mišta more duboko ispod nas, koliko rastaje od svakoga kraja, bli afrikanski, američanski, ili evropski. Sve mi znamo: čitamo u sunce i u zvijezde kao u knjigu: da ima sandri ti predja suve zemlje, koji proviru iz sinjeg okeana, mi znamo tačno, gdje se oni nalaze i možemo da ih ne uklonimo. Ali ne znamo, gdje možemo lagjom potući. To zavisi od laka udesa, ne dao Bog! . . . Evo sad, na primjer, dok izlazimo iz luke i krećemo oko ostrva, može nas iznenada susresti druga lagja, a mi je, narobećto ako zavlađa pomirila ili mašuljima, ne opazimo . . . na gotova nesreće.

Mogljim nije nam se bilo bojati od tog sega, jer je naša *Agula* sretno uhvatila široko more, pa ga već svjete na sav mah, ostavljajući iz sebe dvije lake naše bratje prebjelje pjene. I tako nastaje drugi odjak jedne putovanja a Ameriku: trinaest dana, neprestano preko Atlantskog okeana izmognu naše i more.

Putnici treće klase, iseljenici, već se raduju ekvatoru. Putnici ne samo, što zapovjedništvo lagje prikrojuje veliku zabavu, kad se prelazi poluar, već i s toga, što misle, da se neće vidjeti, kao kakvu kakvu ogromnu telegrafsku liniju u zraku i putnici drugie gručasto životarenje. Nastuljali se kojekakvih pričanja iz američanskog života. Neki drugovi, koji su već bili tam, obavili su nas čitave dane svojim pričankama, koje su nam iznagode kao Amerika i život, jer nam kažu, da stupimo nogom na čarobnu zemlju naših nada, naših sanjarija.

Jedan od naših dana veselo spovedosmo, kad je žena nekog na lagji rodila. Komandant, koji na lagji fungira kao pap, krstio dijete, koje je držećem u kraku, pred nas stotinu kumova. Svaki je kum poklonio

novorođenetu po jedan forinet i to mu je bila pridja. A jednu noć spovedosmo tačno, kad smo zalopali u sinje more, noći u ponoć, jednog iseljenika Ueno's na lagji, ostavivši uostoro dječie! Stala lagja. Mornari strpali lijevu u vreću i polodili ga na bok lagje. Oko lijeva komandant, njegov zamjenik i lijevi ispeljali mu pokoj vjere; a mornari spustili mahom lijevu u more . . . Zatošta li prizor!

Neki veterani imali smo priliku, da se zabavimo neakom krlitatom ribom, koji mornari zovu "morskog lastavicom". Ta riba odista imade krila, te leti u jatima na morskoj površini, pa se desi da se koja jedna mrtva lagja, baš naš signor Tomaso bilo uhvatio jednim morskom lastavicom, pa je predao kuharu da je ispeše.

— Signori, vi *invito* ad *un banchetto!* — pozivite on nas na sobet, bajagi . . . Ele, oko te ladne ribe bilo je dosta zabave i smijeha i ludorije i zadirkivanja.

"A moralnost na lagji, za to dvadeset dana?" — upitade ljuboptan čitalac.

Odgovaram, da je najstrožija. A drugičije ne bi ni mogue bilo pomisliti. Rekoh, da žene treće klase spavaju u posebnim odjelcima sa dječom. One mornari saču u svoja spavališta u osam sati, a muskari u svoja u devet sati. Što se tiče pak otmenih putnika, i u njihovim kabinama odloženo su spavališta za gospoje za gospoje. Platonično iskavljeno dozvoljeno je i neodolivo. Ama, u ostalima, lagja se pretvara u sami manastir: *clausura!* Pa svu noć, oficiri odregjeni za službu, inspiciraju nabrijuljivlje aski zakutak, i ako zateku dvije zaljubljene duše, iao ti se njima . . . Svaki se na lagji boji komandanta; kao o rumok car, svak zna, da on postoji, ali malo ko u njemu govori, malo ga ko vidi. Na lagji on ima vrhovno pravo života i smrti. Kako bi inače bilo?

Jednog sretnog po pódneva dohrih k nama stari signor Tomaso s veselim glasom:

— *Terra! Terra! Terra! Eureka!*

— Hura! Prema sjeveru mogli smo razabrati neito zemlje, braziljansku zemlju. Hvala mitome Bogu, i *Agula* kao da osjeća našu radost, vesellje lete na morskoj pokli. Drugi dan neki otvjeni Argentinas pozove nas, te nam pokazao na obzoru izvi, vapjajući "*Montevideo!*"

I bijaše odista historički brljeg, ispod koja se prostire grandiozna varoš Montevideo, glavni grad republike Urugajske. Po pódne istoga dana *Agula* doplovi u njegovu veličanstveno lagju, gdje i ostade do ponoći, dok se postia predala. Oko *Agule* narvile bezbrojne parve lagje, svizdajući da ogvitu. To mi je bila prva silka groznitave konkurencije američanskog trzavnog života. Krasna li je panorama Montevidea!

Nazvali ga Parizom juze Amerike i odista zaslužuje taj nadimak i estetične krasote njegovih zgrada, kao i elegantnog položaja njegovih ulica, izmognu kojih neke izgledaju kao veličanstvene, mimionske, bajne bašte.

Od Montevidea do Buenos Airesa nije veliko rastojanje: do 200 kilometara — koliko je široka rijeka Rio della Plata. Lagja putuje preko nje dvanaest sati, te stiče sjufudnan na argentinske obale u luku glavne varoši Argentinске republike Buenos Airesa, o kakovim.

O takvim protokantskim rijekama mi nemamo pojma. Bilo ih dolika Plata, sastavljena je od dvaju rijeka: Urugaji i Parana. Obje imadu po 400 kilometara dužine a na njima plove velike parne lagje kao na okeanu! U rijeka prodiru u sree juze Amerike. Bez njih života Amerika ne bi mogla opstojati: one su joj život, živ, napredak.

(Nastavljće se.)

Čića Mitar u muzeju.

Sata iz naroda.

Čića Mitar prevailo već sedamdeset i drugu. U tom svom vijeku samo je dvaput silazio u Sarajevo. Od kako znao sebe, uvijek je kod ovaca; uz nje — ima rječje — pozeo je pokojio. A i zdrav je čića Mitar ko drenić. Što ne bi, kad se uvijek šeta s blagom po planini, a divera s vukovima. Čića Mitar uvek gromita, a svaga troje braju, što mu odnoć kruzaju: jednu diviziju, jednu lagju i jedno šilježe. Žao mu bilo najviše divizije, jer je bila ko drugu od tri godine. Nju je najbolje i pazio; svoje je od dragosti janjika. Jagnja mu bila u četvrtogodi, ama nije bicara u njoj. Šilježe bilo baš šilježe, a kuma mu bilo ni deset mjeseci. Ovo mu jagnje baš negdje neki

dan ugrabio nesretnik; ko mnoga ovcu, pa ne možeš na sve dospjeti. Ima je uvijek pre'o dvije hiljade glava. E — bogme nije ni gotoruk, a kubura mu vazda za pasom. Ma što je komu sugujeno — sugujeno. Nazrio mu bijaše sinovac, kad se vuk puce sunjati. Razveze vikati striku, a kurjak vnatru tabanima, strugnu praznih zvala. Nije mu nikako sreća prislužila; poplašio se, jer zna, da ćia Mitar nije nikako njegov strik, a zar z'načnuhku nekad grlo ćišine kubure.

Popustila zima, ko da nije uz Bogojavljenje. Raskravio se gdje i gdje snijeg. Vide se gole glavice i po koja zatrpana dolina. Što je prama suncu, sve okopnilo. Prošaralase zemlja — reko bi: blizu je proljeće. Al gdje ti je jošte proljeće; može snijeg svaki čas zavallati. I ovo sunca, što se vidi — zubato je. Ne boj se, ne će se zima izjaloviti, prije bi krevatica koga siromaka. Ono su kazali, kako je došo ciganin seljaku.

Sunje, daš mi, dragi kume, malo sijena. — Ne mogu... Volim ti dati šta drugo, nego sijena.

Sunje, ne boj se: Božić progje, zima progje. Sve on tako; ne možeš ga se otestiti. Sveže mu seljak naramak sijena. A kad on uputio naramak, onda će: Sunje, čuvaj rajkane sijena: Božić progje, zima dogje!

Pa pravio je i reko! rekao ćia Mitar te javljavo ovcu iz stajle. Otale ih krenu na cestu, te sve cestom, te pre'o jedne istoćnice, te pre'o druge. A upitaće ga sinovac: Raštati, striče, ove male ćuprve po putu zovet: istoćnieg?

Ćia Mitar u taj mah ćakne prutom jednu ovcu, te tako to i predjuče. A sinovac bješe priupitani, pa se dosjeti:

Hoćemo li, striko, kod one ćuprvice? svrnuti na Stevanovu glavice? Tamo će najprije koju travku upljikati.

— I ja velim tako — ćia Mitar će. Moj Jošo, baš ti ne umiješ govoriti. Ne zove se ono ćuprvice, van istoćnice. Ondje se voda iz jednog jarka istae u drugi. Ele je to istoćnice, a mostići su na potocima.

Tako koraćahu njih dvojica za ovcama. Koraćao ěiko ko mladie; ne ljuma on ko starać, već baš junaki koraćao.

Izbie i na Stevanovu glavicu. Ovece se razlugu da traže travu, a ćia Mitar naključao punu lulušu ćubana. Izvadio je potpašaja ćakmak, trudi i kresivo, oštinao malo one gljive, motaue na kremen, te svrz, svrz! s onim kresivom. Skoći varnica, uhvati trvu, a on puhnju dva tri puta na onu gljivu. Trud se raspali, a go metnu onda na lulu, pa uze vući dimove — ko maćie ropove. I Joša bi nekoliko dima, da nije ćiaše. Ama, kako ćeš pred starijim i pomisliti o divanul! Izgorje obraz.

Ćia Mitar nije ćestito ni razduvanu, a povika najamnik Mišo: Odnesu kurjak bravle! Ćia Mitar istom popusti lulu, poteže iz pasa kuburu, gisli za kurjakom — ko momie. Natliše za njim u do. Kad suoei kurjaka, prisnaži nogama.

Taman nadomak potoku, a kurjak ga već prevallio, pa natisko uz stranu. Ćia nateže oroz, izdiže, da će kurjaka s onu stranu potoka u vrh lijeve. Kres! — a ona ni varnice. E, nije ga prevarila otkada mu u rukama, a sad: slaga li, slaga! Šta je puta on nju zaburio u vodu, da kad izvadi, a on ko grom. Takova je to bila puška! A sad se ćia Mitar okamenio; ne bila puška! A sad se ćia Mitar naprijed ni natrag, a kurjak umije ti višo ni naprijed ni natrag, a kurjak istom gabi uz stranu kuvući u zubima ćišino šilje. Izmaklo bogme proljeće. Vidje sinovac Jošo, šta bi. Nastavi se on za njim sve hajkajući,

— A koja je tebe, ćia, navratila, da u ovo doba izrenes marvu.

— E, moj gospodine, bojim ti se ja besjenice. — A kako će tebi nestati sijena?

— Mnoga marva, moj gospodine, a bojati se, da zima ne odulji ko ćasni post. Vidis ti gdje ljepote! Da Bog da, a on ko izdohri, jer nije priliko u ovo doba. Ja li će biti pomor, ja pokli, ja — šta bilo. Eto sad mi opet ugrabio kurjak najkaje janje.

I ćia Mitar rastane se s ozrućima.

Majko cvijeće. Slikao R. Bepsehalj.

ne bi li ga kako ustravio. Hoćeš, da! Ne pušta onim, vjere mi, tako lako svog ručka. Vrate se; nije vajde lomiti vrat. Ima ih, hvata Bogul hoćeš šilježad, dvizica, jagnji — svega, a do godine jni i više, ako Bog da. Ova će šilježad do godine biti dvisci, dvizice opet — jagnje. Nove ove jagnje objanile novu jagnjad, a tako će se isto i sadnjenje jankje oploditi. Ova će jagnjad odrasti i biće šilježad i sve to tako ide... Eto što je ćia Mitar mozgao i vraćo se ovcama.

Sunce se potelo pomalo spuštati sve na nije. Objednom ga prodrizje zapad. Dan već na izmaku. Zimski dan — ćas jedan; istom što zabijeli, pa se na mah počne smrkavati. Krenu i oni marvu kući. Ite putom oruñitka straza, pa će upitati Mitar:

Kažem ja vama, da se on samo dvaput digo u Sarajevo. Prvi put bilo za Kostać-pašing doba; ma nije silazio paši na kavu, nego ga u to vrijeme sveo posu.

Drugi put došao ćia Mitar nekako prva go dine po okupaciji, a danas ote ga ide po treći put. Tko bi znao: za što, al šta je, da je, sašo ćia, oblažio zar ono malo posla, pa razgleda, kako se Sarajevo promijenilo iz temelja. Doveo ga tako put pred novu katoličku sabornu crkvu. Čepa ćia snijeg oko nje, miljanu, pa do: A grđne crkve, Bogo moj! Beli je stala hiljadu cvancika, dok se podigla! Ama što je nijesu i okretili! Baš kad su dovle dotjerali, mogli se rasprezati, pa je lijepo i okretli. Ma porezali bi se već ono, nego biće pali u dug oko gradnje! A — a, pa nije ni ograsjejana. E to baš, beli, ne valja. Nek udare na nas; ovo ja ću prvi usjeći sto kolaca i pet stotina pruta i stjerati taman ovdje. Drugi toliko, treći toliko, i — eto ograda! A milostivi Bogo, kad ovlika zvona zaječe! Da je Bog do danas svetac, da samo zavirim u nju i dvaput se makar prekratim — e, ne bih žalio umrijeti. Tko zna, hoće li me jošikada nanijeti ovamo put.

Ama ěija ti je ovo kuća?! — I u ćodu okrenu se naš ćia, pa stade gledati dvoknic. Vidje, gdje u nju umaeće jedne desetak djece, pa smisli: Baš ako je i steko, imaeće mu tko i rasteći. Koja su mu samo djeća!

I tome će ćia Mitar zaustaviti nekog mališa. — Dije te — upitaće ćia — ěija je ovo kuća? — Ovo je muzej — otpovraće mali.

— Šta ti to veliš, dijete?

— Muzej. Tu možeš svašta vidjeti. Ajde sa mnom!

Ćia pristane. Upnu se oni uz kamene stuba i ugioše u prvu sobu. Tu vidi ćia pune sanduke sa staklenim poklopcima, neko mu kazuje: koji je novac kojega cara, a ćia samo što ne plaće. I pošto vidje novac, noge ćia sam iz dvorane u dvoranu, motri kopija, sablje, puške i pančerke. I objednom nagje se ćia u jednoj dvorani, pa se divnin ćudom usade. Sve ukoliko staro posuje.

— A, majka mu stara, baš inaeći i blentivoh! Šta će mu ovo; same rukate! Ovakih komada ja ću mu pokloniti stotinu. Ćrta, što steoje u ovako lijepoj sobi!

I ode ćia Mitar gunganjajući. Otale dospje mogju seljačke kostime. Vidi on: stoje, sjede

živu ljudi, težaci sve po pet šest zajedno. Čisto ga to razveselilo, pa će:

— Pomoz vam Bog ljudi!

Ja! on! stoje ko zaliveni, a čita Mitar stao, po zaklu: Jedan drži kandžiju, trojica zasjela na neke drvene stolce, a u ne ušaju. Brkonja neki ubrvalio lutu zimbua, a u rukama drži kresivo. A oni ostali: neki gleda preda se, neki se podimno, a neki opet izdreljio oči. A za ovoga čita Mitar misli: E bi me proždru, da mu je Bog dao snage! Obazre se na posijetku i čita Mitar, ne bi li gdje nazrio još jedan stočić, da i sam sjede. Ne ugledavši nigdje, spusti se na koljena. Poteže i on lulu, istruni iz nje na dlan ono malo pepela, napuni je, te će onomu, što drži kresivo: De ukreši, brate, da i ja pripalim!

A onaj ni crno ni bijelo, već sve jednako drži kresivo u ruci i ništa se ne miče. Čiti Mitru to napokon bi uz nos, a ušini mu se, da mu se i svi smiju, te akodi. Progie polako kraj onoga, što drži kresivo, te da će u drugu sobu. Nije čestito ni zakvaću, kad opazi nekog brkajliju, naoružana do zuba. Trgne se čita Mitar, zapne nogom za onog, što mu nije dao vatre i obozi ga jedna sa stolice. „Oprostite brate!“ istisnuo u trista muka, al mu se u isti mah pričinu, da se svi dižu i on umaknu bezobzirce. U putu vidje đvare te će u još goreu strahu niz basamak. I tako se dokotrija jadni čita Mitar do na dno basamaka i ugleda iz nenada, gdje na nj' iz pokrajine dvorane zinuo — prosti Bože — pravi pravcati vuk — Čitni vuk od jate! U taj mah zakrvariše se čiti oči. Njemu se pričinu da vidi krvavo svoje šilježe pod vučjim noktima, zastidi se sebe i svoje nedaće, pa ni pet ni šest, već planu ko živa vatra. — Majku mu, zar si se ovdje stanio?! I kr! Kurjak se na prosto svali. Al u taj čas šćepaše Mitra. Nema mu spasa, eno mu se vruća kubura jošte diže u rukama. I tako odvodeše Mitra na ispit. Stadoše ga pitati:

— Ma kako ne bi — uzmućio se Mitar. Jučer bijaše dan, košto ga samo Bog dragi daje u ovo doba. Vidio si i sam. Izrenem ti ja ovce na jednu glavicu, da nagju koju travku. Ko velim: ne će li mi se koji polijčaj sijenja sačuvati, jer nijesam čuo, da se je ikada izjalovila zima, pa ne će lje ni ova. Sta ćeš, dragi gospodine, valja štediti, a ako ne pristidje, ne nateče! Ele ovce samo što se rasuše po onoj glavici, a zaljeće se od nekale onaj beskućnik, te mi ugrabi najbolje šilježe...

A ljudima dolozgrđilo. — Kaži ti meni, eikto, što ja tebe pitam, a nemoj ubijati Mijatove konake.

— Ama kažem ti ja! Ja da ću u potok za njim —

— Reči ti meni, velim ti, ono reči si ovdje u Sarajevu uradio.

— Doći će sve, ne brigaj! otpnuhu čita Mitar.

— Al ja ne ću drugo. Što si počinio?

— E, kad je tako pa pravol! Odem ti ja kući svoga age —

— Ti opet —

— Ama, čovječe, pusti da ti kažem. Pa šta me onda prizva?

— Pa pričaji!

— Tako mi kaži! Zavirim ti ja, gospodine, u neku vašu sobicu, kad su me ono čaknuli a vragaj boja, Bogu ministri, a u njoj ona pustilja. Krv mi pada na oči. Šilježe moje, brate, da si ga ikada vidio! Te ja za kuhuru i složim ga. — Eno još i sada leži. A, vjera, da budem imao još koju punu, sve bi ti ja ono oko njega

pomlatio. Svakojake se gada nakupilo. Da se nije svijlet strko, smirio bih ja sve i jedno. Nego ova dva spodaše me ko pastore, pa sa mnom preda te. De ti: ja sudi meni, ja njima! Što se ja počeo poljasom opasivati, nije me carski čovjek potežio do danas. A ja sam vazda bio diakom svezan za svaki konak i moja su vrata otvorena i crnom ciganinu. Pa sad ti vidi, gdje opet mene obručiše pred svijetom. Nedašće mi ni kože sadrijeti!

A ljudi da puknu od smijeha.

— A jesi li, čita, još gdje zavirio po muzeju?

a neki brkajlija da će na mene, prava zdrava u gospodskoj kući. Vrnem se ko miran čovjek, već i šta bi, da se valjda s njime natešem. Tu ti zapnem za onog, što šalji lakru vatre. Svaki se on, a ja nis basamake. Ne znam, je li si digo, a bojim se, ako bude još išćanuo nogu, ja ruku. Dolje ti onda ja sigjem, a sve drugo znan.

— Ovako istresao Mitar na duhaka. Tko ga slušao, malo što nije popucao od smijeha, dok ga neke: Ne njoda onaj kurjak, čita.

A čita zainuio. — Nema u njem vjere, znadem ga ja bolje — počeo odati. A kad se navadi na čije blago, a svi ti badava, dok mu tor ne zatvoris mrtvim kosem

Nu — počeo on — pošto ga povedoše, da razgleda. Satrće tebe i kasnije megjed. I jedva ga uvjeriše, e je svr mrtvo. Koža, čita, pusta koža! A Mitar sve ogledava i kad dođe do velike šarulje pronguna: Neka, neka, bezimene jednal! I još krak seljačkih tipova izjavi, kako je mislio e su se valjda svi promzli, a grjehota, što ih ne ukopaše. Kad bi ti čita, gospodine!

I pošto se čita o svemu uvjerio, pozje obećavši, da će dovesti i deset seljana.

Kroz deset dvanaest dana eta, opet čita Mitra u Sarajevu. Doveo sobom seljana i ukućana. Kad oni pred muzej: kuc, kuc! a ono zatvoreno. Istom će neko:

— Tu su ti oni otišli negdje na vašar!

A drugi zaklimavši glavom prihvatit važno:

— Ma, jest ja; kazivio meni o tom djedu. Idu ti oni od mjesta do mjesta, pa ono pokazuju. Bude malo komedje, pa opet odu dalje.

— Števan Miljević.

Crne godine na slovenskom jugu.

Još pod dojmom prirodne katastrofe, koja je nedavno snašla Ljubljanu te joj nanijela goleme štete, mislimo, da će zanimati naše čitaoce, kad čuju o sličnim katastrofama, koje snagioše Herceg-Bosnu i susjedne joj krajeve kroz ovo pet vijekova. Posabramo iz starih kronika, koje su nam u taj čas bile pri ruci, sve vijesti i bilješke o raznim pojavama u elementarnoj prirodi pa ih ovo iznosimo u preglednom nizu.

Taj niz odista nije potpun, jer možda imamo po koja bilješka, te nam izmalka, a popnaćaje i za to, što su kroničari često bilježili sami pojav a da ne bi označili ni mjesnih ni vremenih prilika.

Od aktualnog značenja danas su u prvom redu potresi. Srećom možemo istaknuti, da se do sada ni u kojoj od poznatih kronika u Bosni iz ovo posljednja tri stoljeća, nespominje potres (trus), pa valjda

ga nije ni bilo ovdje u tolikoj mjeri, da bi ga kroničari ko nešto važna pribilježili. Što dublje na jugu, to su i trusovi češći, a centar najčešćih seizmatičkih pojava na balkanskom poluostrvu jest Carigrad na Bosporu, koji se je — tumačeći staru priču — valjda od silna potresa razdvajio, te se onuda otvorio prolaz iz crnoga mora u egejsko.

Na žalost ne ostade zadnjih stoljeća Bosna potegnena od drugih nesreća, naročito od gladi i kuge. Sarajevo, od davnine središte prometa u vilajetu, bijaše i prometnikom zaraznim bolestima, koje su ovdje najprije postajale i zemljom se raznosile. Rgjava voda, nečistoća,

U prvo proljeće. Slikao E. Niczky.

— A — 4?

— Gdje si jošte ulazio?

— Ma jesam, ja! Bio sam ti počeo i karizvati, a ti me zastavila. Ne daš sebi karzati, a hoćeš, da sve znaeš. Vidio ti ja svijui cara pare!

— I jošte, čija?

— Svašta, moj gospodine, ama me i razliju-tilo! Uljego ti ja i zateko nekoliko seljaka. Baš više su ko gazde, ma ne valja im onaj ponos.

Ni jedan ni da bi me pogledao, kan' da drže ni nebo na glavama. Jedan će bipi, čini mi se, kiridžija. Jedan počeo da ukreše i pričali, ali kad vidje, da hoću i ja, onda ne htjede ni on. E, ono nijesam vidio u svojoj dan. To me potpalj, te ti ja skoćim i pogijem u drugu sobu. Kad onamo,

pomanjkanje kanala — sve dakle, čega [dnas, hvala Bogu, nema — sve su to bili [dnas razlozi, da je ovdje zamet svako bolesti brže zorio, a što se to izleglo, to je promet dalje širio.

Da započemo naše nabrajanje s *trusovima*.

U zadnjih pet sto godina bijaše češće potresa, a neki bivaše počinje užasne štete.

Najdavniji, koji se doduše ne spominje izrikom, desio se u *Decaninu* u isti čas, kada ondje zadržava čera Uroša, 11. aprila po st. 1331. Kronike nam javljaju da je onda pomodno sunce, a deset crkava da se porušilo. I jedan latinski tekst svjedoči, da su u taj čas nastale neobične prirodne pojave, ako ih i ne navodi poimeom. Najviše su u teknu vremena od potresa patili *Carigrad* i *Skopje* (Uškić).

Carigrad već je u rano doba srednjeg vijeka patio s trusova, a u ipotnijim stoljećima zabilježile su listopisni mnogo velikih trusova.

Godine 1356. unišioše Osmanlije u *Galipolju*, pošto je trus porušio velik dio gradskih bedema. 1431. godine stradaše od trusa bedemovi grada *Tesalonika*, na što ga Osmanlije jurišom lako osvojše.

1489. bijaše potresa u mjesecu januaru, te se narod tako prestrašio, da se razbjeglo, a sam sultan Bajazid izišao je u „peribolu“ (okolicu) te se ne povratio, dok se uznemirena zemlja nije smirila.

Taj potres megljunit imao teških posljedica, ali je tim teži bio onaj u godini 1509. Ta zla godina počela je velikom sušom i gladi. Potres bijaše tako silan, da je obrario kilsure, stanove i hramove. Koliko li je ljudi poginulo, ni broja im se ne zna, a što je preživjelo, razbjeglo se. Uslijed ovog trusa porušilo se u svemu: 1040 aršina gradskog bedema, 109 džamija i 1070 kuća. Veziru Mustafu-pašu izgini pri tome 300 ljudi, što svoje, što družine. Zemlja se tresla kroz 45 dana po cijelom pomorju: *Corum* propade do temelja, *Demiklio* i *Silivri* ljuto stradaše, a u *Galipolju* srušile se mnoge kuće. U *Aja-Sofiji* pada kilašara s čuvarima, te se ukazalo na novo, stari mozaici u zlatnom sjaju. Čar Bajazid preselio se u *Drinopolje*, gdje ga 23. oktobra po novom kal iznenadi novi trus, a kada se trešnja slegla, sagva vas narod te velikom nevoljom saizda iznovice *Carigrad*.

Od carigradskih trusova iz prošlih vijekova vrijedni su spomena još i ovi:

God. 1474. poruši trus 400 kuća.

God. 1642. 2. januara p. n. potrese se zemlja i budne dođe štete narobito zbog toga, što se u isti čas porudi vatra, od koje bi još većeg kvara.

1648. 24. juna p. n. poruši trus nekoliko munara i kubeta džamijakih.

1719. 19. oktobra stradaše od trusa mahale oko „Jedikula“ (sedam kula), a džamija na drinopoljskoj kapiji sruši se do temelja.

1754. 3. septembra p. n. u noći počinu još jači trus grane štete po zgradama i izgruboše 60 ljudi.

Strahovit trus desio se 22. aprila (p. n.) 1796. god. on se teško dogodio prelišanom narodu, jer je najviše stradao *Galjeva* džamija, zbog čega mnogi nagoviještaju propast otomanskog carstva. Osobito potrađahu *Sultan-Selimova*, *Osmanova*, *Sulejmanova* i *Validina* džamija, pa i *Aja-Sofija*. Grane štete počini trus u predgrađima *Čekmedže*, u *Burgasu*, *Čorli* i *Karišdarunu*. Procjenjuje ih na 22.000 čeka (= 11 milijuna groša), što su vlastitih sredstava plati inače šteditelj sultan.

1555. razori potres *Skopje*, a bijaše tako silan, da je obrario kule, crkve i hramove.

Osim ovih potresa, gdje nam je središte fenomena imenice zabilježeno, spominju se počesto trusovi bez poblikih okolnosti. Tako bijaše po Srbiji 1359. velikih potresa, 1434. 16. decembra p. s. opet, a 1446. dva trusa.

Nemirna je bila godina 1480. U sobotu 28. oktobra p. st. potrese se zemlja, a ne primiri se za 108 dana. Sudeći po jednom rukopisu osjetilo se trešnje po svoj Srbiji.

1481. 29. juna p. st. obnovi se trešnja, a nakon šest godina mira nastao opet trus 18. septembra p. s. 1487.

God. 1570. 6. januara p. s. bijaše dva puta potresa.

Skoro dva stoljeća dalje ne spominju se nikakve seismatičke pojave, a između 1739. 20. decembra p. s. spominje se potres u *Ištidiju*, koji cembra p. s. spominje se i u ponoć se ponovilo. Mjesec dana kasnije 1. j. 24. januara p. s. 1740. bijaše opet dva trusa, po podne i u ponoć.

Koliko je Dubrovnik sa dva potresa stradao u istočevu, neda se nikako živo opisati uz sve potrađene vijesti, što ih imademo.

Prva katastrofa desila se 17. maja (p. n.) 1520. Tu je zaglavilo 150 ljudi, a 400 ostalo ih ranjenih.

Druge katastrofa uništila je za uvijek stari sjaj i slavu Dubrovnika. 6. aprila u 14 sati dana (6 sati po podne) potrese se zemlja, a trešnja potraja skoro četvrt sata. Kad se smirila, ostade ponositi grad ko jedna ruševina; samo u tu do četiri kule vidješe se raspucane stijene duvova, koji se ne survaše. U samom Dubrovniku zaglavi 5000 ljudi a od Stona do Bara uzdrmao je taj trus cijelo primorje, svagdje jednako harajući. Perast, Ciofo, Uleini, Bar i sva okolina posleli potres, to je opet poharala vatra, koja se digla iz ruševina.

Bjeganje na nebu. Svi kroničari rado su bilježili neobične pojave na nebeskom svodu, jer se u prijašnje doba iz tih pojava nagoviještalo o ratu i o raznim nesretim godinama. Ako bi se slučajno desilo, da je za takom pojavom nadošla koja nesreća, sigurno bi i nju bilježili.

Najanimljivije pojave te vrste jesu repatice zvijezde ili kako se nazivaju u kronikama: opašite zvijezde. Evo kako ih zabilježile kronike:

1456. stajahu na nebu dvije opašite zvijezde, jedna na istoku, druga na zapadu. Po jednom tekstu doznajahu je jedna repata zvijezda do zemlje. Te godine zabilježile kroniste glad i kuga (čuma).

1472. 23. januara p. st. javi se na nebu svaštena zvijezda, a iste godine zabilježahu da je bilo i trus.

Jeseni 1552. 18. oktobra p. st. pojavi se opašite zvijezda, a 1556. druga repatica.

1569. javi se na nebu zvijezda, a imagašje rep nalik koplju, koji se protezao preko evašja obzora.

1578. pojavi se opašite zvijezda, a te godine 29. marta p. st. izgorje grad *Sođa* baš na veliki petak. Sagorjelo je do temelja 1600 kuća.

1744. pojavi se više puta repata zvijezda.

O *pomračnjicima* sunca naglasimo ovdje vijesti: 6. januara p. s. (u nekim rukopisima 3. januara, 11. 1. novembra, a u jednom veli se, da se sunce zamračilo na *Vasiljdan* u 4 sata dana, da se sunce zvijezde na nebu vidjelo. 17. juna p. s. 1433. u srijedu u 9 sati dana (podne) pomrač sunce i zamrač se sva zemlja, da su se zvijezde u podne vidjele. Bilo je to po astronomskom računu 25. kuga sunečevog a 6. kuga mjeseečevog. Te godine bijaše mnogo usova (lavina).

1568. pomrač sunce 9. aprila u srijedu u 7 sati dana (podne) i mrak podrža dva sata.

1661. u srijedu na krstopoklojenje za časnog posta 20. marta (p. s.) pomrač sunce, te to potraja više od jednog sata, da su se zvijezde vidjele.

Pomračninu mjeseca najrž zabilježenu u dva puta.

1461. 22. juna u jedan sat noći i 1508. u nedjelju, 6. augusta p. s.

1464. preleti 1. septembra p. s. preko neba od istoka na zapad oganj. Bio je to bez sumnje veliki meteor, koji je zabasao u atmosferu našega planeta.

Od drugih *elementarnih pojava*, koje snažnije zemlju žonju Stojenstva, spominju se redomice ove:

1397. pobožbo Turci na Bosni;
1408. bijaše teška zima.

1427. na dan smrti despota *Stefana* (umro 19. juna p. s. pred *Ilinj-dan*) bijaše po svoj Srbiji tolika oluja, da su se kule tresle.

1453. 6. aprila pade silna i zaleđi svu zemlju, 1476. bijaše žilja i ljuta zima.

1477. udari vjetrova oluja, da su se gradovi tresli.

1496. bijaše poplava, te poginu mnogo naroda.

1504. potraja teška zima 15. nedjelja.

1632. 7. decembra (p. s.) pade negdje u Staroj Srbiji prah na zemlju, crn kao pepeo.

1640. 7. februara (p. s.) na čisti ponedjeljak pade u okolici manastira *Sv. Trojice* u *Plevljinu* krvav snijeg.

1737. bijaše veliki snijeg od 4. novembra i ostade do 6. aprila (p. s.)

1740. pade u *Banjojulji* grad a po *Lašvanovoj* kronici bijahu zrna leda 7', oke tekal

Dva puta zabilježeno su velike nesreće od *grona*.

1490. dakle godinu dana iz velikog potresa u *Carigradu*, udari tamo grad u barutanu te upali barut. Šteta bijaše silna: osim mnogo kuća, poruši prask sedam crkvi, a poginu oko 5000 ljudi.

15. juna (po n.) 1769. udari grad u *Travniku* u džebhanu, te zapali 200 tovara puštanog praha. Prask bijaše silan, a olovo padalo do donjeg *Skoplja*. Oborilo se mnogo gradsko bedema, rasulo se 600 kuća, a 120 ljudi osta mrtvih.

Silnu nesreću doživio je dva puta i *Dubrovnik*. Tamo bijaše barutana sa oružnim magazinima ispod kastele blizu rektorove palače. 9. augusta (p. n.) 1435. zapalio se barut, nakrcan u velikoj množini i prasnulo svu na okolo. Štete bijaše preko 30.000 zlatnih dukata.

Nesrećom podigoše novu barutanu opet na istom mjestu sred grada, a da se rod 8. augusta (p. n.) 1463. vatra u zgrad, planu barut, razori rektorov dvor i mnogo drugih zgrada do temelja.

Zanimljivo je po rudarstvo na Balkanu, što je u jednoj kronici pobilježeno, da se je 19. jula (p. s.) 1504. zapalo zaplaninski ceb, te mnogo rupnika (rudara) poginulo.

Uz elementarne nesreće, što ih navodemo, valja nam nazitati i druge, koje ako i nijesu naprasite kao ove, ipak ostaviše u svojim posljednicama mnogo težih nara po narod, nego sve ostale. To su *nerodica* i *bolesti*. Narod vijeka take nevolje, gdje mu se od dana u dan primjete, gdje ga sve teškoje opasuju, a ni od kuda ne bijaše u ono teško doba pomoći. Danas smo u tom pogledu hvala Bogu daleko sretniji. Napredak medicine i profilaške oslajilo je svu tešku tegobu medicine i profilaške dovažaju, ako bi se desila nerodica, iz dalekih krajeva za čaš žito, što ga je domaće tlo uskratilo. Grouz takih nesreća u prijašnjim vijekovima nama je skoro teško vjerovati, a ipak mislimo, da je iste istina, kako kroničari zapisahu.

1453. zabilježih prvi „krepki“ glad i čumu (kugu) po svoj zemlji srpskoj, a valjda je bjensila i po susjednim krajevima.

1481. pojavi se opet kuga te potraja tri godine dana.

1493. bijaše veliki „smrtonosac“ po svoj crvenoj zemlji, a 1541. veliki pomor.

1576. zavladao po svoj *Vlaškoj* glad, a 1608. po *Črnoj gor*.

1690. za vezivanja *Husein-paše*, udari na *Bosnu* neka ozračina, od koje mnogi narod pomrije. Kuga se raziri po svoj *Bosni*, a žalosť bude tim veća, što je mrzao pao na žito te nastala velika glad. Neopisivo su nevolje te godine. Mrtvaci ležahu na sve strane, nit se kopahu, nit je bilo koga da ih kopa. Ljudi jeli resu ljekovku, kora s drveta, vinovu ulu, pse, mačke — sve što bi našli. U *Sarajevu* izjedoše neka djeca svoju mrtvu mater, u *Hanjojulji*, koga bi ob dan objesili, ob noć bi ga izjeli. Stvar koga se prije plašala s 20 para, kupovala se za goval.

U toj nevolji kršili su se prvi turski novci u *Bosni*, da se lole pomogne narodu.

1709. spominje se opet kuga i veliki pomor.

NARODNI NAPJEVI IZ BOSNE I HERCEGOVINE.

Sabrao, u kajde složio i za pratnju glasvirom udesio

Ljudevit Kuba.

TRI TIČICE PRIPJEVAŠE. (FOČA.)

Allegretto sostenuto.

Grla.

Glasvir.

The musical score consists of a vocal line (Grla) and a piano accompaniment (Glasvir). The piano part includes dynamic markings such as *p*, *m. d.*, *mf*, and *f*. There are also performance instructions like *3a.* and asterisks (*) under the piano part. The lyrics are written below the vocal line.

Tri - ti - čice pri - pje - va - še, Tri - ti - čice pri - pje - va -
 še, U go - ri - ci na gran - či - ci. U go - ri - ci
 na gran - či - ci.

Tri tičice pripjevaše,
 U gorici na grančici.
 Jedna tičica lastavica,
 Druga tičica prepelica,
 Treća tičica kukavica.

Lastavica govorila:
 „Kajda' moja ponajljepša.
 Kad zapjevam na mehani,
 Sve bekrije' čaše bace
 Pa slušaju kajdu moju.“

Prepelica govorila:
 „Kajda moja ponajljepša.
 Kad zapjevam u travici,
 Sve djevojke gjerget bace
 Pa slušaju kajdu moju.“

Kukavica govorila:
 „Kajda moja ponajljepša.
 Kad zapjevam u gorici,
 Sve avdžije' puške bace
 Pa slušaju kajdu moju.“

SUNCE BI SJALO, ALI NE MORE. (ČAJNIČE.)

Sostenuto.

Grlo.

Glavovir.

fa tempo

Sun - ce bi sja - lo a - li ne mo - re, Sun - ce bi sja - lo

*p rit.**dolce meno mosso*

a - li ne mo - re,

Ki - ša bi i - šla,

a - li ne mo -

re,

Ki - ša bi i - šla

a - li ne mo - re.

Sunce bi sjalo, ali ne more,
 Kiša bi išla, ali ne more.
 Ibrahim voga svezana vode,
 Svezana voda, da ga objese.
 Ibrahim beg se nazad okreće,

Ima l' za njime ikog od roda.
 Za njime ide bratac Alija.
 „Brate Alija, djeću mi gledaj,
 Gledaj mi moju kao i svoju.
 Kad svoju djeću spremiš u mejtet,

Spremi i moju kao i svoju.
 Kad svojoj djeći haljine srežeš,
 Sreži i mojoj kao i svojoj,
 Svojoj crvene a mojoj crne,
 Neka se znade, da su sirote.“

SUNCE BI SJALO, ALI NE MORE.

(Inačica.)

Grlo. *Andantino.* *mf*

Sun - ce bi sja - lo, a - li ne mo -

re, Sun - ce bi sja - lo, a - li ne mo -

re, I - bra - him be - ga sve - za - na vo -

de, I - bra - him be - ga sve - za - na vo - de.

3ed. * 3ed. * 3ed. * 3ed. *

3ed. * 3ed. *m. g.* * 3ed. *

f *fp* *p*

mf *fp* *p*

mf

3ed. * 3ed. * 3ed. *

m. g.

